

Sociaal-economische barometer 2016

Inhoud

■ Inleiding	5
■ 1. Waardig leven	7
■ 2. Een kwaliteitsvol beroepsleven	30
■ 3. Samen-leven	41
■ 4. Leven op een gezonde planeet	46
■ 5. Conclusie: There is ~~no~~ AN alternative	51
■ Referenties	53

Inleiding

De courant gebruikte economische indicatoren zijn geen goede waardemeter voor het welzijn van de mensen. Gemiddelden verbergen extreme situaties. Het bbp geeft wel een indicatie over de rijkdom, maar niet hoe deze is verdeeld. Zelfs armoedecijfers lijden aan bloedarmoede: wat betekent concreet een 'armoederisico van 15%' voor iemand? Wat betekent een 'gemiddeld inkomen'? Een 'gemiddeld vermogen'?

De traditionele tewerkstellingscijfers zijn geen indicator voor de kwaliteit van een job of de moeilijkheden waarmee bepaalde groepen, zoals jongeren, vrouwen, migranten, oudere werknemers, te kampen hebben.

De indicatoren die wij de voorgaande jaren in onze barometer hebben uitgewerkt, dienden in de eerste plaats om traditionele economen en de werkgevers van antwoord te dienen.

We hebben voor de sociaal-economische barometer 2016 gezocht naar indicatoren die ons iets vertellen over de levenskwaliteit die er voor velen onder ons op achteruitgaat: minder collectieve voorzieningen, vervuiling, stijgende werkintensiteit, eenzijdige flexibiliteit, tijdrovende mobiliteit, toenemende moeilijkheden om werk en privéleven te combineren, problematische toegang tot gezondheidszorg ...

Om beter rekening te houden met een werkelijkheid die onder het tapijt van de klassieke economische statistieken geveegd wordt, bespreken we in deze barometer de volgende vier grote thema's:

- waardig leven
- een kwaliteitsvol beroepsleven
- samen-leven
- leven op een gezonde planeet

Welzijn wordt niet alleen gemeten aan de hand van het bbp, de tewerkstellingsgraad, of het gemiddeld of mediaaninkomen. Tewerkstelling is een noodzakelijke voorwaarde voor sociale integratie, maar biedt onvoldoende waarborg op welzijn.

Naast de gemiddelde werknemer die goed zijn boterham verdient zijn er 'arme werknemers', migranten, gedetacheerden, seizoensarbeiders of deeltijdse werknemers, bestaansonzekere werknemers. Zoals uit de cijfers blijkt, is een job niet langer synoniem voor zekerheid.

Daarom volstaat het niet om wat verbeteringen in de marge te eisen. We moeten opnieuw aan sociale vooruitgang bouwen, niet alleen door herverdeling van de rijkdom, maar ook door in te zetten op betere levenskwaliteit. De context waarin we leven en werken is essentieel voor onze levenskwaliteit. Zij worden in iedere 'pure' economische analyse verwaarloosd. Wie spreekt bij de evaluatie van beleid nog over de kwaliteit van water, lucht, voeding of huisvesting?

Levenskwaliteit hangt ook af van de collectieve dienstverlening door de verschillende overheden. De afbouw ervan als gevolg van het gebrek aan investeringen, vertaalt zich in hogere tarieven en een slechtere prijs-kwaliteitsverhouding, maar ook in een gebrek aan comfort, minder mobiliteit, onveiligheid, stress en tijdverlies.

Werk kan een zware impact hebben op de levenskwaliteit en gezondheid. Dat terwijl werk gewoon de bijdrage van eenieder aan het collectieve leven zou moeten zijn. Een bijdrage aan de collectieve vooruitgang en een beter leven voor iedereen, en niet aan de verrijking van een minderheid die teert op de inspanningen van de rest.

Een focus op levenskwaliteit betekent ook afstand nemen van een pure 'monetaire' benadering van het leven. Geld is een middel, geen doel. En het mag zeker niet de ultieme graadmeter voor maatschappelijk succes zijn. Meer dan ooit moeten de herverdelingsinstrumenten zoals de sociale zekerheid, fiscaliteit, openbare diensten en collectieve voorzieningen in ere hersteld en verbeterd worden.

Geld blijft belangrijk, maar de term 'koopkracht' is vaak te beperkt, omdat ze alleen de capaciteit om consumptiegoederen aan te kopen vat. Hoe definieer je alles wat bijdraagt tot het verhogen van de algemene levensstandaard van iedereen, zoals onderwijs, gezondheid, huisvesting, collectieve voorzieningen, cultuur, sociale relaties ...?

We moeten opnieuw de krijtlijnen uittekenen van een harmonieuze, veilige, inclusieve, mensvriendelijke, participatieve en egalitaire samenleving. Een nieuw sociaal contract is nodig voor de versterking van democratie en burgerschap. We kunnen geen eeuwen meer op een betere wereld wachten. Het is voor onze planeet dringend tijd dat het roer wordt omgegooid, anders dreigen de ergste rampen voor de volgende generaties.

Deze sociaal-economische barometer 2016 ligt in lijn met de vorige in die mate dat ongelijkheid en de impact van herverdelingsinstrumenten wordt aangehaald. Toch onderscheidt de versie 2016 zich van de vorige omdat zij een kompas wil zijn voor een kwaliteitsvollere samenleving, op alle vlakken, weg van economische maatstaven die tekortschieten.

Marc GOBLET
algemeen secretaris

Rudy DE LEEUW
voorzitter

1 Waardig leven

Wat heeft de modale burger nodig om goed te leven?

- een goede baan, een degelijk inkomen
- zekerheid (fysieke en bestaanszekerheid bij tegenslag in het leven)
- degelijke huisvesting
- voldoende en gezonde voeding
- een goede gezondheid
- kwaliteitsvolle collectieve diensten en openbare voorzieningen
- een gezond leefmilieu
- kwaliteitsvol onderwijs
- vlotte toegang tot het sociaal leven: cultuur, vrijetijdsbesteding.

Heeft iedereen dat? Sommigen wel, maar helaas niet iedereen. We willen niet vervallen in een volledig egalitarisme dat de beloning van het individueel initiatief, de verdiensten en de competenties wegveegt. Echter, in een harmonieuze samenleving moeten ongelijkheid en de daaruit voortvloeiende spanningen zoveel mogelijk weggewerkt worden. Uit de diagnose die we vandaag kunnen maken, blijkt dat we daar ver van verwijderd zijn, hoewel België één van de rijkste landen ter wereld is.

Al die factoren die samen het maatschappelijk welzijn bepalen, zijn met elkaar verbonden: een slechte baan gaat meestal niet samen met een degelijk inkomen of goede huisvesting. Minderwaardige jobs leiden vaak tot een slechte gezondheid en een lagere levensverwachting. Een ondermaatse opleiding leidt niet tot een goede baan. Gebrekkige collectieve voorzieningen, een slechte gezondheidszorg kunnen het gezinsbudget

verzwaren, mensen in de bestaansonzekerheid storten (waardoor ze van het sociale leven afgesloten worden), wat op zijn beurt leidt tot slechte huisvesting ... Bestaansonzekerheid is een negatieve factor voor vorming/opleiding, met alle gevolgen van dien voor de levenskwaliteit en de job van morgen. Een gebrekkige fiscaliteit leidt niet tot een correcte financiering van de collectieve voorzieningen en werkt verschillen niet weg.

Streven naar een meer leefbare samenleving vereist dus dat alle middelen aangewend worden om een evenwicht te bereiken dat zoveel mogelijk mensen 'gelukkig maakt'.

Met een bruto binnenlands product (bbp = de per jaar door een land geproduceerde rijkdom) per inwoner van 40.000 dollar behoren de Belgen tot de club van de rijkste landen ter wereld.

Nemen we alle Belgische gezinnen en plaatsen we hen in functie van de hoogte van hun inkomen op een rijtje, dan zien we, zo stelde de Nationale Bank (NBB) in 2013¹, dat de rijkdom (het netto vermogen, d.i. de activa min de schulden) van het gezin dat precies in het midden staat 206.000 euro bedraagt (woning inbegrepen wetende dat 70% eigenaar is, dat de waarde van het vermogen stijgt met het inkomen). Dit is het mediaanvermogen. Het gemiddelde vermogen daarentegen bedraagt 338.600 euro. Dit wordt verkregen door de (gekende) rijkdom van iedereen te delen door het aantal gezinnen.

Slecht verdeelde rijkdom

Het verschil van 132.000 euro tussen het mediaan- en het gemiddelde inkomen kan volgens de NBB verklaard worden door de ongelijke verdeling van dat vermogen waardoor de rijken het gemiddelde omhoog trekken en daardoor de armen in de schaduw zetten.

“Zo bezitten de 20% meest vermogende gezinnen 61,2% van het totale vermogen in België. Een vijfde van de gezinnen met het hoogste inkomen verdient 52% van de totale inkomens in het land.

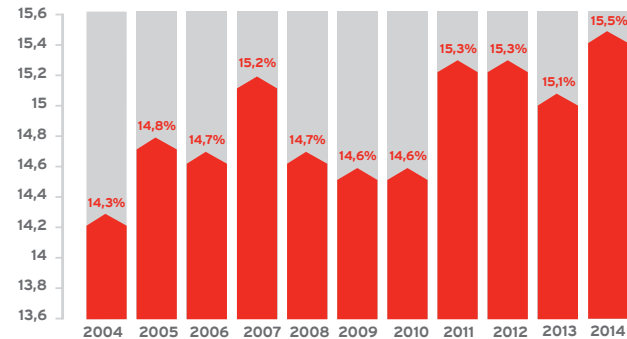
Aan de andere kant van de verdeling bezitten de 20% armste gezinnen slechts 0,2% van het totale Belgische gezinsvermogen. De 20% laagste inkomens vertegenwoordigen 3,5% van het totale gezinsinkomen in België.”

In België flirt 15,5% van de bevolking met het armoederisico, een cijfer dat sinds 2010 met 0,9% gestegen is.

Merk op dat achter de federale cijfers sterke regionale verschillen schuilgaan.

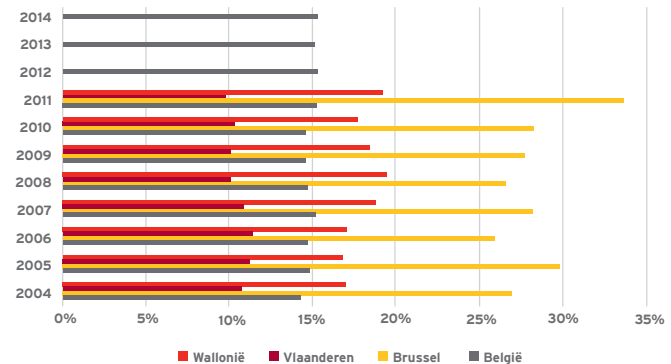
De EUSILC-enquête maakt het niet mogelijk betrouwbare resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de periode 2012-2014 te verkrijgen.

Armoederisico van de Belgische bevolking

Bron: Interfederale armoedebaarometer, 2016.

Armoederisico per gewest van 2004 tot 2014

Bron: Interfederale armoedebaarometer, 2016.

Wat is de armoeddrempel?

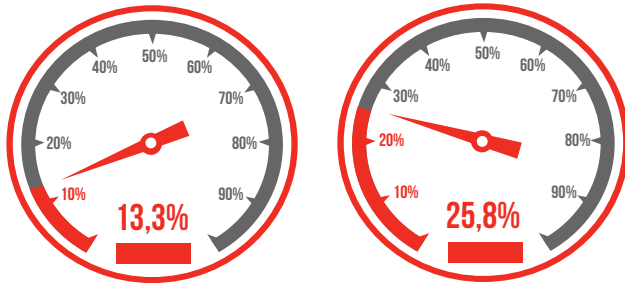
	Bruto jaarincome	Bruto maandinkomen
Alleenstaande	13.023 euro	1.085 euro
2 volwassenen + 2 kinderen	27.348 euro	2.279 euro

Bron: SILC, 2014.

Die cijfers staan voor 'relatieve' armoede: ze worden berekend op 60% van het mediaaninkomen. Dit inkomen houdt echter geen rekening met eigendom want dan zou het referentie-inkomen hoger zijn en de armoeddrempel tot 1200 euro (voor een alleenstaande) stijgen. In dat geval zou 21% van de bevolking een armoederisico lopen.

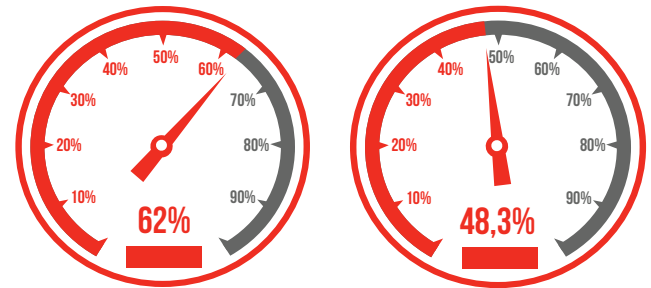
Wie zijn de meest kwetsbaren?

Gezinnen met kinderen en een lage arbeidsintensiteit (tussen 1/5e en een halftijdse baan op jaarbasis), hebben een armoederisico van 13,3%.

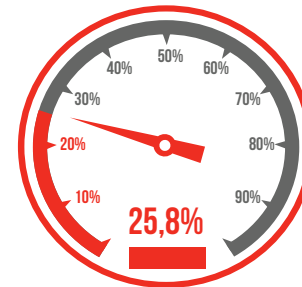
Mensen met een laag scholingsniveau kennen een armoederisico van 25,8%.

Immigranten van buiten Europa hebben een armoederisico van 62%.

Bij eenoudergezinnen met kinderen en een arbeidsintensiteit van nul tot halftijds (op jaarbasis) belooft het armoederisico 48,3%.

Bij invaliden bedraagt het armoederisico 25,8%.

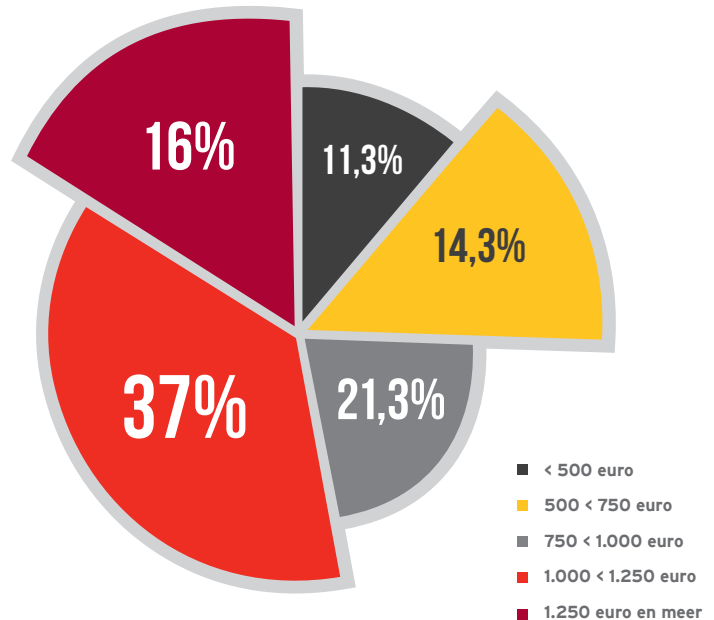
Bron: Interfederale armoedebaarometer, 2016.

Werklozen hebben een armoederisico van 42,9%.

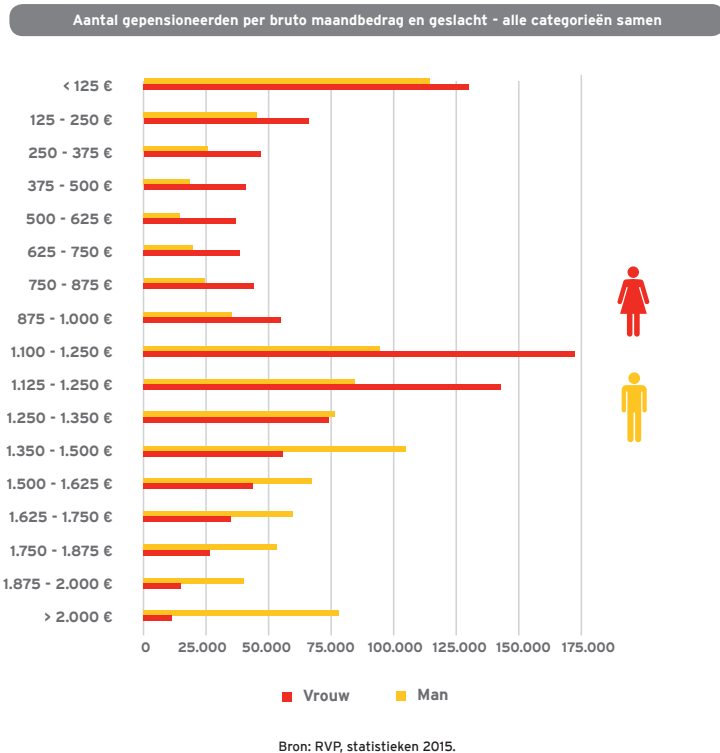
Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen = 570.902 waaronder 417.432 werkzoekenden en 153.470 niet-werkzoekenden (vrijgestelde oudere werklozen en SWT - stelsel van werkloosheid met bedrijfstoeslag).

- Gemiddelde werkloosheidsuitkering per maand:
  - Op basis van werk: 1.018 euro
  - Inschakelingsuitkering²: 686 euro
- 47% van de werklozen heeft minder dan 1.000 euro/maand
- 84% heeft minder dan 1.250 euro/maand

Bron: Rapport RVA 2015.

Gepensioneerden

De helft van de gepensioneerde vrouwen moet het redden met een pensioen van minder dan 1.000 euro. België kent een strenge pensioenberekening. Enkel wie een loopbaan van 45 jaar heeft, krijgt recht op een volledig pensioen. Gelukkig tellen de gelijkgestelde periodes momenteel nog steeds mee. Die gelijkgestelde periodes zijn periodes van ziekte, werkloosheid, tijdskrediet, SWT (stelsel van werkloosheid met bedrijfsstoelag of brugpensioen). Meer dan de helft, 53%, van de loopbaan van een arbeidster bestaat vandaag uit gelijkgestelde periodes. Als de regering zou besluiten er in de toekomst geen rekening meer mee te houden, dan zou het aantal vrouwen met een klein pensioentje fors toenemen.

Mannen hebben hogere, maar niet altijd hoge pensioenen. De prijs van een rusthuis ligt zelden onder 1.600 euro per maand. Er is dus jammer genoeg reden tot grote ongerustheid.

De regering-Michel wil de aanvullende pensioenen aanmoedigen als aanvulling op het wettelijk pensioen (eerste pijler).

In december 2015 boog het Rekenhof zich over de regeling van de bijdrageverlagingen om de tweede pensioenpijler aan te moedigen. Het bevestigde deze analyse:

“Dit beleid vertegenwoordigt voor de sociale zekerheid van werknemers een jaarlijkse kost van ongeveer 900 miljoen euro. Het haalt echter zijn doelstelling niet, nl. voldoende hoge pensioenen voor zoveel mogelijk werknemers garanderen. De reserves zijn heel ongelijk verdeeld over de werknemers en enkel een minderheid van de verworven reserves zal een betekenisvolle aanvulling boven het wettelijk pensioen bieden.

Bovendien wordt 20% van de kostprijs van dat sociale beleid in de vorm van bijdrageverminderingen (ongeveer 170 miljoen euro), uitsluitend gebruikt om aan een minderheid van werknemers (0,5%) een hoog aanvullend pensioen te verzekeren.”

Bron: Rekenhof, Boek over de sociale zekerheid, december 2015.

Armoedekenmerken

▪ Kinderarmoede

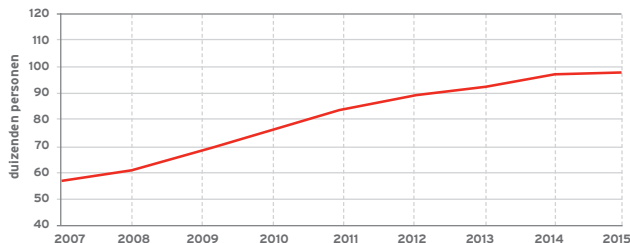
- 8% van de kinderen van jonger dan 16 leeft in een gezin dat niet over de nodige middelen beschikt om nieuwe kleren te kopen
- 9% van de kinderen leeft in een gezin dat geen geld heeft voor vrijetijdsbesteding
- 11% van de kinderen heeft geen geschikte plaats om huiswerk te maken

Bron: OESO, 'FOCUS: armoede bij kinderen', 2015.

▪ Bovenmatige schulden

Het aantal mensen met een collectieve schuldenregeling stijgt voortdurend: van 56.952 in 2007 tot 97.636 in 2015.

Aantal mensen met een collectieve schuldenregeling

Bron: NBB, 2016.

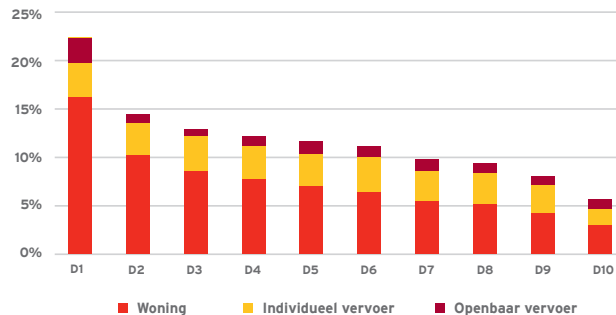
▪ Energiearmoede

Niet minder dan 18,5% van de gezinnen wordt potentieel getroffen door een geobjectiveerde vorm van energiearmoede. Dat betekent dat een deel van die gezinnen (14%) te veel geld besteedt aan verwarming t.o.v. het gezinsbudget of dat ze hun verbruik beperken om zo de eindjes aan elkaar te kunnen knopen.

De gezinnen van het eerste deciel (10% van de gezinnen met het laagste inkomen) geven bijna 25% van het gezinsbudget uit aan energie. Deze gezinnen zijn gevangenen van hun eigen situatie: ze leven in slecht geïsoleerde woningen (dus verbruiken veel), maar hebben geen middelen om te investeren in isolatie, zonnepanelen of bijvoorbeeld hoogrendementstoestellen.

Aan het andere uiteinde van de ladder geven de gezinnen met de hoogste inkomens (tiende inkomensdeciël, D10 in grafieken) tweemaal meer uit aan energie. Toch betekent dit amper 5% van het gezinsbudget, terwijl ze tienmaal meer verdienen dan de 10% armsten.

Aandeel van het inkomen voor energie-uitgaven per inkomensdeciël van de huishoudens (in % per gebruik)

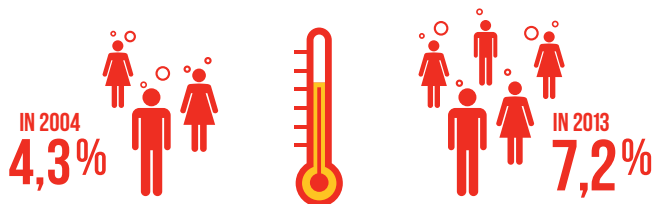
Bron: FOD Economie, Energieprijzen en energiearmoede, 2015.

▪ Uitstel van medische uitgaven om financiële redenen

In tien jaar tijd is het uitstellen van medische uitgaven om financiële redenen bij de bevolkingsgroepen met een laag inkomen aanzienlijk gestegen.

In percentage %	2004	2013
van de totale bevolking	1,3 %	1,8 %
werkend	0,6 %	1,1 %
werkloos	4,3 %	7,2 %
gepensioneerd	0,9 %	0,9 %

Bron: Eurostat, 2016.

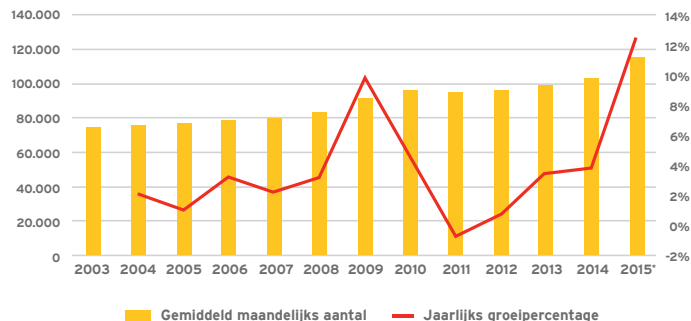

Het percentage werklozen dat medische uitgaven om financiële redenen uitstelt, is op tien jaar tijd nagenoeg verdubbeld. Die trend doet zich ook voor bij de andere bevolkingsgroepen, zij het in beperktere mate.

▪ Aantal mensen met een leefloon

Sinds meer dan 10 jaar en vooral sinds het begin van de crisis van 2008 is het aantal mensen met een leefloon voortdurend gestegen.

Gemiddeld aantal mensen met een leefloon per maand en jaarlijkse evolutie

Bron: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2016.
*voorlopig

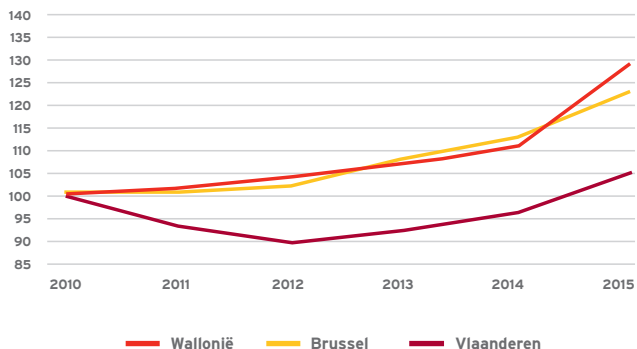
Tussen 2014 en 2015 is dit aantal met 12,4% gestegen voor het hele land, met sterke regionale verschillen.

Aantal mensen met een leefloon per gewest

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Brussel	26.736	26.959	27.449	28.885	30.154	32.800
Vlaanderen	25.863	24.181	23.251	23.940	24.932	27.200
Wallonië	43.019	43.738	44.779	46.014	47.510	55.400
België	95.618	94.878	95.479	98.839	102.596	115.400

Bron: Instituut voor Duurzame Ontwikkeling, 2016.

Aantal mensen met een leefloon 2010-2015, index 2010= 100

Bron: Instituut voor Duurzame Ontwikkeling, 2016.

Die spectaculaire evolutie is hoofdzakelijk het gevolg van de uitsluiting van duizenden mensen met een inschakelingsuitkering. Wallonië alleen al is goed voor bijna de helft van alle geschrapte inschakelingsuitkeringen. Vrouwen en personen tussen 25 en 44 jaar zijn oververtegenwoordigd in het gestegen aantal mensen met een leefloon.

De situatie van de armsten is sterk verbonden met ondertewerkstelling en werkloosheid, maar ook aan de limieten van de herverdelingsinstrumenten zoals fiscaliteit, sociale zekerheid en openbare diensten. Ook de tewerkstelling zelf, noodzakelijke voorwaarde voor welzijn, is slecht verdeeld. Maar werk is geen voldoende voorwaarde voor welzijn. Want er zijn goede en slechte banen, goede en slechte statuten, goede en slechte lonen. Bovenop die aan arbeid inherente ongelijkheid komt nog de ongelijkheid tussen inkomens uit arbeid en andere inkomenssoorten, vooral dan inkomens uit kapitaal en vermogen (dividenden, huur, intresten, rentes ...).

Wat is een goede job?

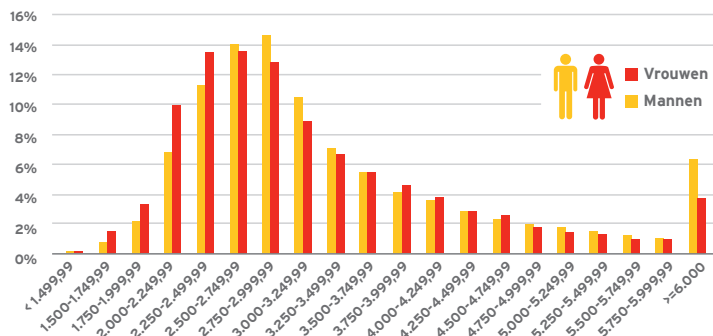
Een goed loon?

50% van de werknemers (voltijds en deeltijds samen) verdient minder dan 2.976 euro bruto per maand.

In 2014 verdiende een voltijds werknemer gemiddeld 3.414 euro bruto per maand. Dat cijfer is echter een overschatting van de reële loonwaaier. Het mediaanloon ligt dichterbij de waarheid want de lage lonen zijn sterk geconcentreerd, terwijl de hoge lonen een veel grotere spreiding vertonen. Het mediaaninkomen ligt op 2.976 euro bruto per maand. De helft van de werknemers verdient een maandloon dat daaronder ligt, terwijl de andere helft een hoger loon krijgt.

10% verdient minder dan 2.220 euro per maand	10% verdient meer dan 5.178 euro per maand
20% verdient minder dan 2.440 euro per maand	20% verdient meer dan 4.130 euro per maand
30% verdient minder dan 2.629 euro per maand	30% verdient meer dan 3.575 euro per maand
40% verdient minder dan 2.797 euro per maand	40% verdient meer dan 3.209 euro per maand
50% verdient minder dan 2.976 euro per maand	50% verdient meer dan 2.976 euro per maand

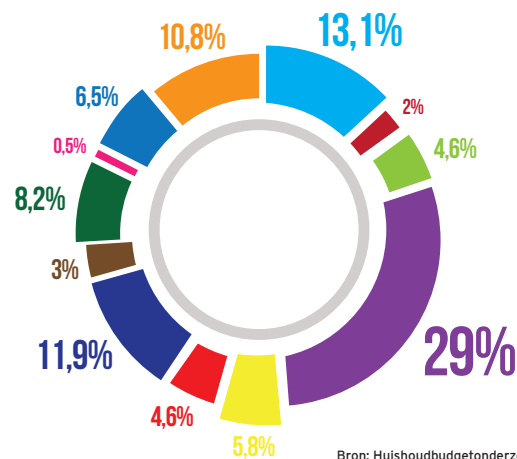
Spreiding werknemers per loonschijf van 250 euro (bruto maandlonen - 2014)

Bron: Statbel, 2016.

Waarvoor gebruikt men zijn loon?

Gemiddelde verhouding van uitgaven per jaar in %

Bron: Huishoudbudgetonderzoek, 2014.

- GEZONDHEID
- TRANSPORT
- OPLEIDING
- COMMUNICATIE
- CULTUUR EN VRIJE TIJD
- VOEDING EN NIET-ALCOHOLISCHE DRANKEN
- WONING, WATER, ELEKTRICITEIT, GAS EN ANDERE BRANDSTOFFEN
- MEUBELN, HUISHOUDTOESTELLEN EN ONDERHOUDSPRODUCTEN
- ALCOHOLISCHE DRANKEN EN TABAK
- KLEDING EN SCHOENEN
- HORECA
- PERSOONLIJKE VERZORGING EN DIENSTEN

De gezinnen besteden nagenoeg een derde van hun uitgaven aan huisvesting, elektriciteit, water en gas. Dat aandeel stijgt in de tijd, onder meer als gevolg van fiscale maatregelen zoals de btw-verhoging op elektriciteit van 6 naar 21% in september 2015.

Gestegen woningprijzen

De afgelopen 30 jaar is de prijs van een woning sterk gestegen (+94% in België tussen 1980 en 2013 tegen +60% voor de consumptieprijsindex). In tegenstelling tot wat in veel andere Europese landen gebeurde, heeft de recente crisis weinig of geen invloed gehad op de woningmarkt en zijn de prijzen blijven stijgen.

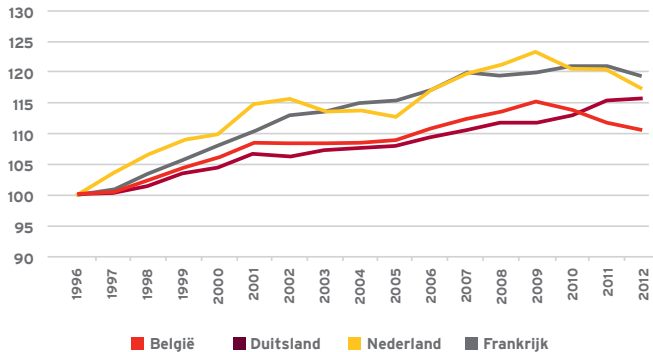
In alle prijsklassen is de waarde vandaag hoger dan vóór de crisis, maar de prijzen zijn het sterkst gestegen in het lagere segment. De duurste woningen, doorgaans villa's gelegen in semi-landelijk gebied, zijn onlangs in prijs beginnen dalen.

Volgens de OESO besteedt meer dan 35% van de bevolking van het eerste kwintiel (de meest kwetsbaren) in België meer dan 40% van het totaal beschikbaar inkomen aan huisvesting.

De koopkracht van de werknemers is erop achteruitgegaan

Ook al doen de index- en looncurves geloven dat de lonen stijgen, de curves van de koopkracht tonen het tegenovergestelde.

Evolutie van de koopkracht van particulieren per inwoner in België en in de buurlanden

Bron: Nationale Rekeningen, Eurostat, Destatis, eigen berekeningen van de CRB, 2015.

Op deze grafiek lezen we het volgende:

- de koopkracht van de Belgen (rode lijn) daalt voortdurend sinds 2009 en is teruggezakkt tot het niveau van 2006;
- de evolutie van de koopkracht van de Belgen hinkt sinds 1996 achter op dezelfde evolutie in Frankrijk en in Nederland, terwijl de Belgische loonnorm en loonstop berusten op een vergelijking van de lonen met deze landen plus Duitsland. Het is net deze vergelijking die diende voor het rechtvaardigen van de indexesprong en de loonstop. Zeggen dat wij "boven onze stand leven" is dus volledig naast de kwestie.

Stijgende productiviteit

De stijging van de lonen is slechts schijn en de koopkracht daalt. De productiviteit stijgt echter onophoudelijk en stijgt meer dan de loonkosten. Als men 1995 als startpunt neemt aan 100, is de productiviteit gestegen tot 118, terwijl de uurloonkosten slechts 112 bereiken.

Evolutie van de productiviteit versus evolutie van de uurloonkosten (Index 1995 = 100)

Bron: Economisch Tijdschrift, NBB, september 2015.

Conclusie: de Belgische werknemer wordt steeds productiever, maar de extra opbrengsten die dit met zich meebrengt, vertalen zich niet in equivalente loonsverhogingen.

Dit verklaart onder meer dat het aandeel van de inkomsten uit arbeid onophoudelijk daalt t.o.v. de toegevoegde waarde van ondernemingen.

Het aandeel van de loonkosten vermindert t.o.v. de toegevoegde waarde

- ▶ In 1980 bedroeg het aandeel van de lonen 67,5% van de toegevoegde waarde.
- ▶ In 1999 bedroeg het aandeel van de lonen 62,5%.
- ▶ In 2016 was het aandeel van de lonen 59,0%.

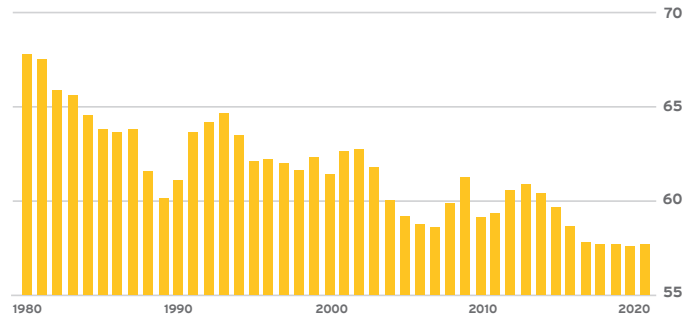
Waar gaat de geproduceerde rijkdom heen?

Een deel van de toegevoegde waarde wordt omgezet in winst die voor een deel:

- geherinvesteerd wordt in de onderneming;
- wordt uitgekeerd aan de aandeelhouders in de vorm van dividenden volgens variabele proporties op basis van de appetijt van de investeerders en het industrieel beleid van de onderneming.

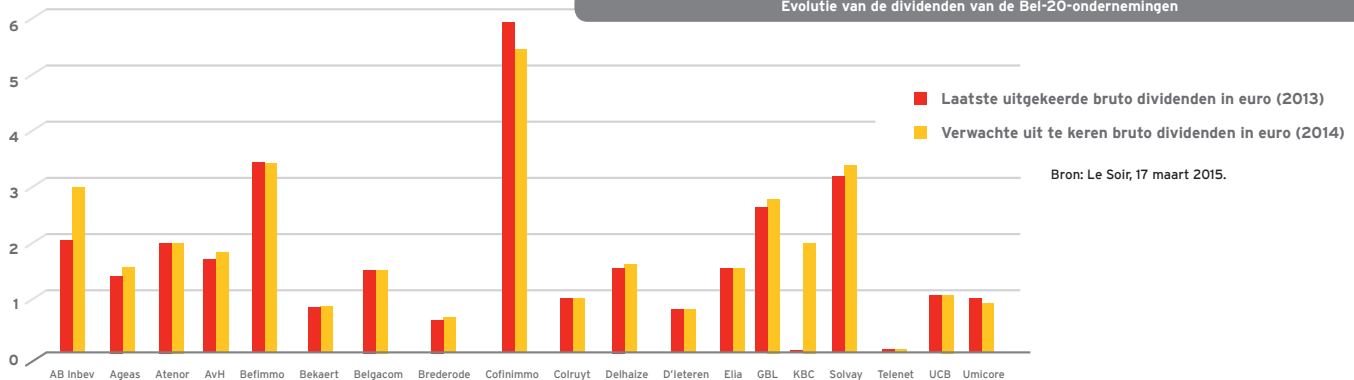
De 20 belangrijkste beursgenoteerde bedrijven (Bel-20) lijken niet te lijden onder de crisis, noch onder 'excessieve looneisen': de uitgekeerde dividenden stegen met 9% tussen 2013 en 2014. Slechts één onderneming ging erop achteruit.

Aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde van de ondernemingen

Bron: Federaal Planbureau, vooruitzichten juni 2016.

Evolutie van de dividenden van de Bel-20-ondernemingen

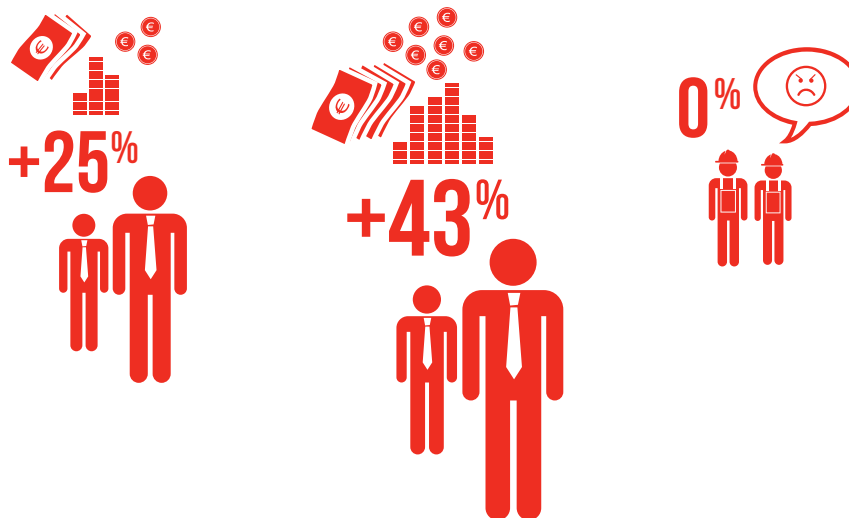
Bron: Le Soir, 17 maart 2015.

De mediaanvergoeding van de bestuurders maakte dan weer een opmerkelijke sprong van 25% tussen 2011 en 2013. Deze van bestuurders van kleinere beursgenoteerde bedrijven (Bel-Small), steeg met 43%. En dat allemaal terwijl de lonen in deze periode geblokkeerd werden.

Vergoeding van de bestuurders

Periode	Mediaanvergoeding van de bestuurders van de Bel-20	Mediaanvergoeding van de bestuurders van de Bel-Small	Werknemers
2011 tot 2013	+ 25%	+ 43%	Loonstop

Bron: Instituut voor bestuurders Guberna, 2015.

Geschenken aan ondernemingen

De loonstop is niet het enige steuntje in de rug voor de ondernemingen. Elk jaar betaalt de staat meer dan 11 miljard euro terug aan de ondernemingen via 'loonsubsidies³' (verminderingen van sociale bijdragen en niet verplicht door te storten bedrijfsvoorheffing). De loonsubsidies stegen tussen 1996 (het moment van de invoering van de wet op de loonmatiging) en 2014 met 1.953,33% (wel degelijk duizend negenhonderddrieënvijftig komma drieëndertig).

In dezelfde periode 1996-2014 stegen de lonen met 90% (nominaal, de reële loonstijging ligt dus een heel stuk lager omwille van inflatie), waarbij de netto dividenden stegen met 153,76%.

Merk op dat de stijging van de dividenden op 18 jaar (+11,972 miljard), een merkwaardige parallel vertoont met de stijging van de loonsubsidies (+9,93 miljard).

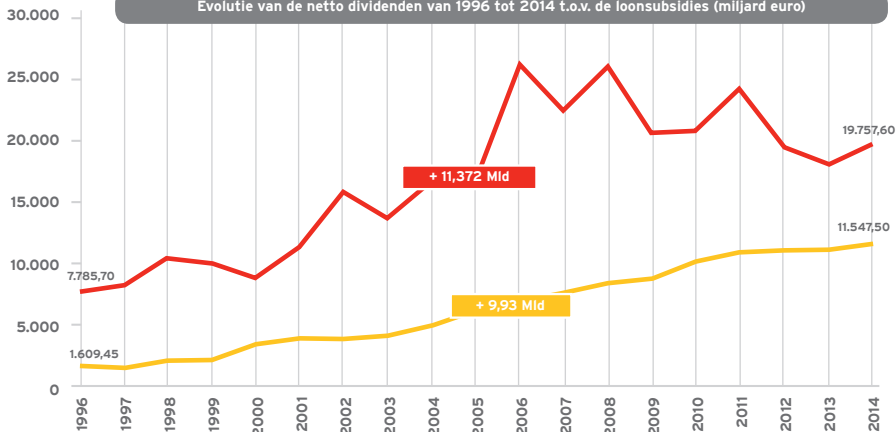
Bron: NBB, CRB, 2016.

Evolutie van de overheidssubsidies aan de ondernemingen

			Evolutie	Verschil (in miljard euro)
	1996	2013		
Lonen	72,302	137,806	90,60%	65,504
Bedrijfsresultaat	22,471	41,099	82,90%	18,628
Investering in vaste activa	25,809	56,983	120,79%	31,174
Netto dividenden	7,786	19,758	153,76%	11,972
Uitgekeerde dividenden	13,835	37,945	174,27%	24,11
Ontvangen dividenden	6,049	18,187	200,66%	12,138
Verminderings werkgeversbijdrage	1,31	5,38	310,69%	4,07
Loonsubsidies	0,3	6,16	1953,33%	5,86

9,93

Evolutie van de netto dividenden van 1996 tot 2014 t.o.v. de loonsubsidies (miljard euro)

- Netto dividenden
- Loonsubsidies en verminderingen werkgeversbijdrage

Bron: NBB, 2016.

Deze subsidies vertegenwoordigen meer dan 4,5% van de loonmassa. De werkgeversorganisaties weigeren hiermee rekening te houden in het bepalen van de concurrentiepositie van de Belgische lonen t.o.v. onze buurlanden.

Geproduceerde rijkdom en openbare financiën

Sociale bijdragen en (in)directe belastingen zijn de belangrijkste inkomsten voor de staat. Ze financieren de sociale zekerheid en openbare diensten. Wanneer belastingen of bijdragen slecht worden geïnd, of de inkomsten slecht worden benut, zal de kwaliteit van de diensten en van de sociale bescherming eronder lijden ... en daarmee onze levenskwaliteit.

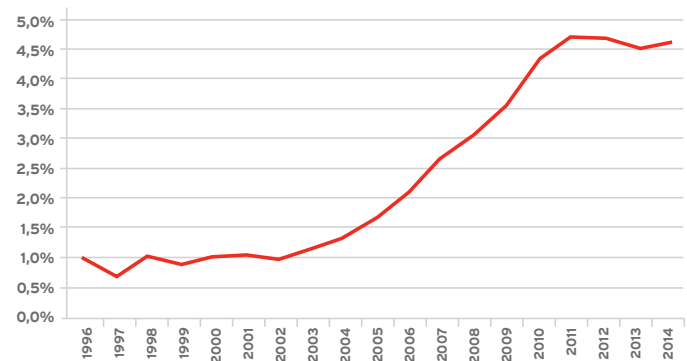
Ons land is rijk, maar de staat verarmt. Nochtans betalen we veel belastingen: een alleenstaande zonder kinderen met een jaarloon van 46.500 euro zal uiteindelijk ongeveer 27.000 euro overhouden; een koppel met hetzelfde loon (voor beiden samen) en twee kinderen heeft een netto-inkomen van 35.800 euro volgens schattingen van de OESO⁴. Dus, hoe kan het dat de staat het steeds moeilijker heeft om de eindjes aan elkaar te knopen?

Belastinginkomsten

Arbeid is momenteel de belangrijkste bron van inkomsten voor de staat: via de rechtstreekse inkomstenbelasting (personenbelasting), sociale bijdragen, maar ook indirecte belastingen (het zijn in hoofdzaak de eindverbruikers die btw en accijnzen betalen). Een ander deel is afkomstig van belastingen op inkomsten uit vermogens (registratierechten, successierechten, onroerende en roerende voorheffing, heffing op het pensioensparen).

Wat men tot slot 'kapitaalbelasting' zou kunnen noemen, meer bepaald de roerende voorheffing op interesten en dividenden, en de vennootschapsbelasting: deze vertegenwoordigen respectievelijk slechts 1,88% en 6,29% van alle fiscale inkomsten. Het moet gezegd dat deze belasting op kapitaal niet is wat het lijkt. De vennootschapsbelasting bedraagt in theorie 34%, maar in de praktijk bedraagt die slechts 26%. De voorheffing op interesten en dividenden is normaal gezien 27%, maar met uitzonderingen, en deze inkomsten worden niet geglobaliseerd met de inkomsten uit arbeid.

Loonsubsidies in % van de loonmassa, privésector, 1996-2014

Bron: FPB, berekeningen secretariaat CRB, 2015.

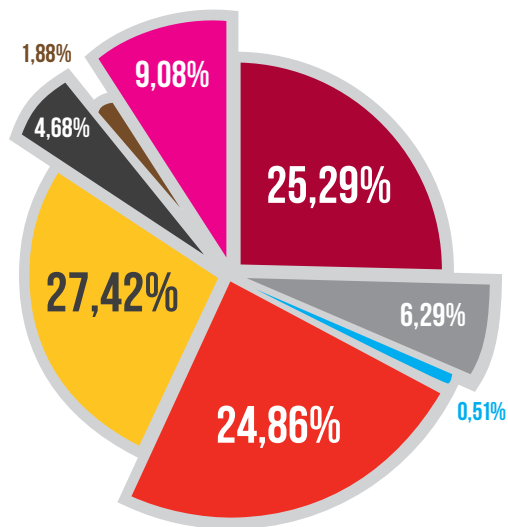
Aandeel kapitaalbelasting in de belastinginkomsten (in 2014)

Roerende voorheffing op de dividenden	Vennootschapsbelasting
1,88 %	6,29%

Bron: NBB, 2016.

Als men de grondslag verruimt door rekening te houden met de inkomsten uit vermogens, met inbegrip van de belasting op onroerende goederen, de successie-, schenkings- en registratierechten komt men slechts aan amper 9,5% van de inkomsten.

Belastinginkomsten

Bron: NBB, 2016.

- Gezinnen
- Effectieve sociale bijdragen
- Vennootschappen
- Toegerekende sociale bijdragen
- Andere sectoren
- Belastingen op kapitaal
- Indirecte belastingen
- Andere opbrengsten

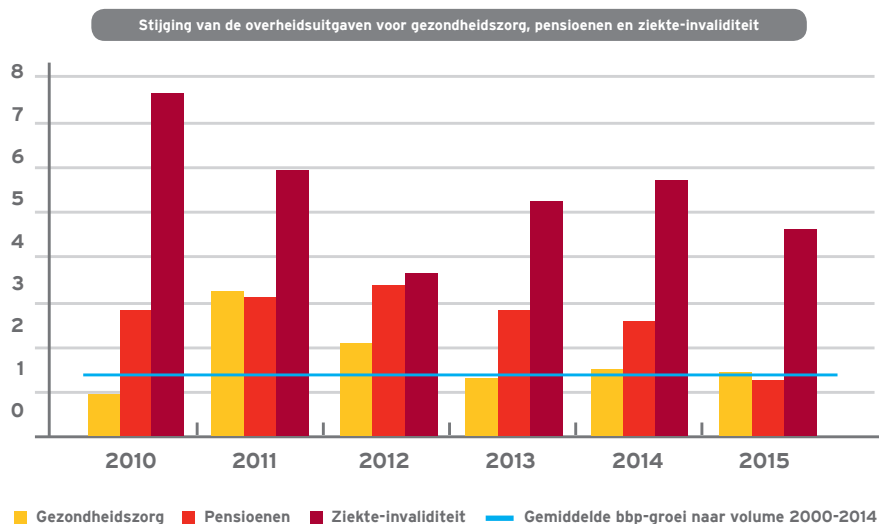
Kapitaal draagt slechts in geringe mate bij tot de openbare financiën en de sociale bescherming, terwijl de financieringsbehoeften alsmar toenemen.

Die financieringsbehoeften zijn fors gestegen ten gevolge van de financiële crisis die in 2008 losbarstte. Lagere economische activiteit geeft lagere belastinginkomsten. Komt daarbij dat de Belgische staat miljarden in de failliete banken moest steken. Dat terwijl de uitgaven in de sociale zekerheid stijgen door werkloosheid en vergrijzing.

De openbare diensten hebben al sinds meerdere decennia te lijden onder een gebrek aan investeringen en opeenvolgende personeelsreducties. Dit verklaart grotendeels het verval in bepaalde openbare diensten zoals justitie en onderwijs, of de ellende - en de kolossale schuld - van het spoor en de erbarmelijke toestand van onze wegen.

Goed leven dankzij een degelijke sociale bescherming

De financiering van de sociale zekerheid gebeurt met sociale bijdragen, maar ook via een zogenaamde 'alternatieve' financiering vanuit de btw-inkomsten. De opeenvolgende patronale bijdrageverminderingen hebben de inkomsten van de sociale zekerheid uitgehold. De veroudering van de bevolking zal onvermijdelijk wegen op de gezondheids- en de pensioenuitgaven. Zoals de NBB opmerkt is de toename van de uitgaven uiteindelijk 'vrij beperkt' t.o.v. de groei van het bbp voor wat betreft de pensioenen en de gezondheid. De uitgaven stijgen echter wel aanzienlijk in de ziekte- en invaliditeitsverzekering. Oudere zieke werknemers die geen toegang meer hebben tot het brugpensioen (stelsel van werkloosheid met bedrijfstoelage) of tot het vervroegd pensioen vallen ten laste van de ziekteverzekering.

Bron: NBB, 2016.

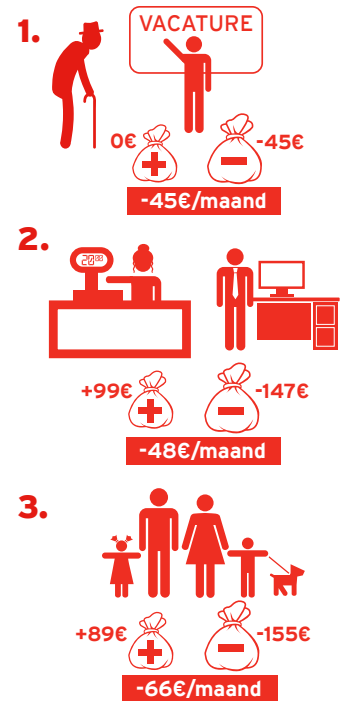
De uitgaven van de sociale zekerheid stijgen, maar in plaats van dit probleem evenwichtig te benaderen, richt de regering zich enkel op de uitgavenzijde door de uitgaven voor gezondheidszorg te verminderen en de toegang tot sociale bescherming te bemoeilijken. Bovendien tast ze de inkomsten aan door een verdere patronale bijdragevermindering van 32% naar 25%.

Daarnaast wordt van de werkgevers geen enkel engagement gevraagd om die miljarden uit de sociale zekerheid opnieuw te investeren. Uitkeren aan de aandeelhouders of versluizen naar Panama: het doet er niet toe. De voor de werknemers bestemde taxshift brengt enkel voor de allerlaagste lonen iets op. Wanneer je de indexsprong en loonblokkering in rekening neemt, verliest het overgrote deel van de bevolking. Voor wie aangewezen is op een uitkering is het verlies het grootst. Zij worden volop door alle bezuinigingsmaatregelen getroffen.

Voorbeeld van de impact van de taxshift

	Jaarlijks verlies				Jaarlijkse winst	Totaal
	Indexsprong (jaarbasis)	Btw elektriciteit	Accijnzen	Totaal	fiscale hervorming	
1. Gepensioneerde of werkzoekende alleenstaande met bruto maandinkomen van € 1.220	€ 293	€ 27 (op basis van jaarlijkse factuur van € 220)	€ 216	€ 536	€ 0	- € 536/jaar of - € 45/maand
2. Twee voltijdse werknemers zonder kinderen met een bruto maandinkomen* van € 3.000 + € 1.600	€ 1.288	€ 43 (op basis van jaarlijkse factuur van € 345)	€ 432	€ 1.763	€ 1.185 (met werkbonus)	- € 578/jaar of - € 48/maand
3. Twee voltijdse werknemers met kinderen en een bruto maandinkomen* van € 3.000 + € 1.600	€ 1.288	€ 138 (op basis van jaarlijkse factuur van € 1.150)	€ 432	€ 1.858	€ 1.064 (met werkbonus)	- € 794/jaar of - € 66/maand

* Het jaarinkomen werd berekend door het maandinkomen te vermenigvuldigen met 13,92 (afgerond 14) om rekening te houden met vakantiegeld en eindejaarspremie.

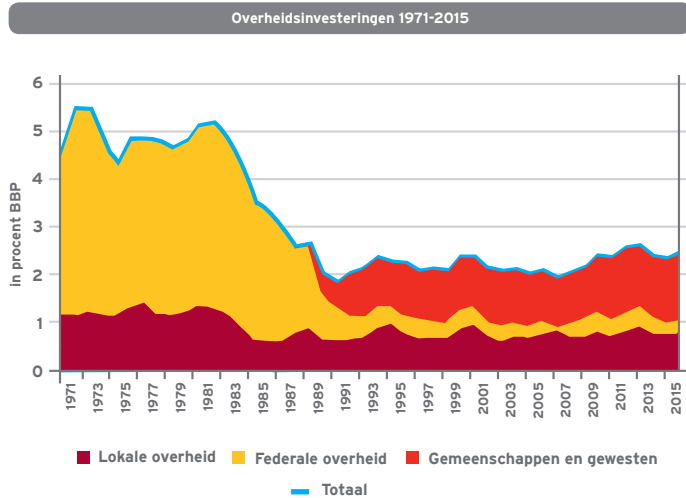
Voor wie in Vlaanderen woont, komen bovenop de federale maatregelen ook nog de maatregelen van de Vlaamse regering.

	Alleenstaand gepensioneerde of werkloze met bruto maandinkomen van 1.220€	Twee voltijds bedienden zonder kinderen – bruto maandloon van 3.000€ + 1.600€	Gezin 2 voltijds actieven (3.000€ en 1.600€ bruto/maand) met 2 kinderen
Afschaffing recht op opleidingscheques	/	-250	-250
Verhoging tickets De Lijn. Kinderen en 65-plussers reizen niet meer gratis.	-101	/	/
Verhoging kosten voor waterzuivering	-53	-53	-53
Afschaffing gratis elektriciteit	-10	-16	-27
Turteltaks	-100	-100	-100
De verplichte Vlaamse zorgverzekering wordt duurder.	-26	-52	-52
Kinderbijslag niet geïndexeerd	/	/	-167
Verhoging van het inschrijvingsgeld voor het hoger onderwijs	/	/	-540
Verlies op jaarlijkse basis	-238	-471	-1.085

Bron: factuurregering.be.

Dit is het resultaat van de liberale politiek die op dit moment in Vlaanderen wordt gevoerd.

Goed leven dankzij degelijke openbare diensten

Bron: NBB, 2016.

Investeringen door de verschillende overheden nemen diverse vormen aan: overheidsgebouwen, publieke (transport)infrastructuur, rollend materieel, immateriële goederen (ook Onderzoek & Ontwikkeling) ... In 2015 bedroegen deze uitgaven in België om en bij de 10 miljard euro.

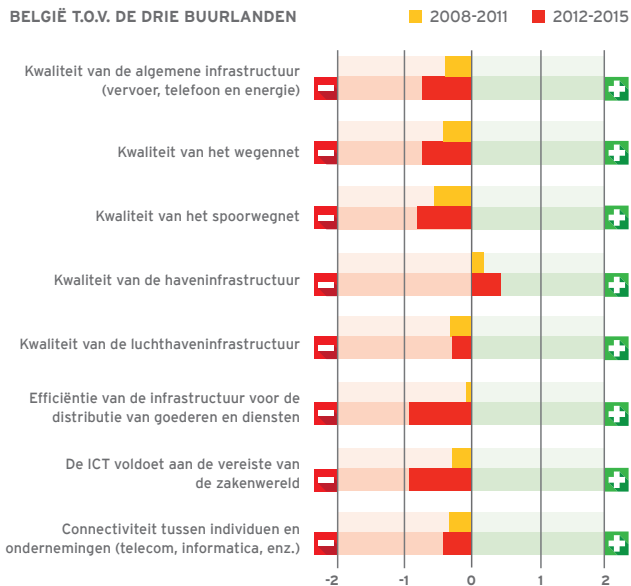
In verhouding tot het bbp zijn de overheidsinvesteringen tussen 1970 en 2015 met de helft verminderd. Vandaag bedragen ze nog amper 2,5% van het bbp, terwijl ze begin van de jaren 70 piekten op 5,5%. In verhouding tot de totale uitgaven is de daling van de overheidsuitgaven nog meer uitgesproken, aangezien het aandeel ervan tot een derde gezakt is. 45 jaar geleden besteedde ons land nog 13% van zijn begroting aan investeringen. In de loop van de daarop volgende 20 jaar zakte dat tot 5% in 1990. Sindsdien schommelt de ratio rond de 5% van de primaire uitgaven

De NBB stelt dat samen met andere overheidsuitgaven, zoals onderwijs en Onderzoek & Ontwikkeling, de overheidsinvesteringen een onmiskenbare invloed uitoefenen op het groeipotentieel van de economie op lange termijn.

De overheidsinvesteringen verhogen namelijk de productieve capaciteit van de economie. Dit heeft ook een indirect effect: overheidsinvesteringen kunnen privé-investeringen stimuleren en de productiviteit ervan verhogen.

De transportinfrastructuur in ons land gaat erop achteruit. Een groeivriendelijk kader vereist echter een kwaliteitsvolle infrastructuur. Enkel op het vlak van de haveninfrastructuur doet België het beter dan de buurlanden. Maar wat de andere infrastructuur betreft, loopt ons land achter op de drie buurlanden en de kloof wordt met de jaren groter.

De vervoersinfrastructuur gaat erop achteruit in België

Bron: NBB, 2016.

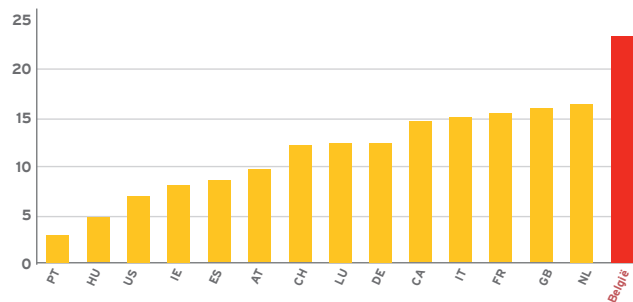
Dit gebrek aan investeringen leidt ook tot minder welzijn voor de meeste burgers en voor de ondernemingen.

Treinen met vertraging, omdat machines of signalisatie uitvallen, en dichtslibbende (spoor)wegen veroorzaken zware mobiliteitsproblemen. Met alle gevolgen voor de productiviteit van de Belgische werknemers.

Volgens het INRIX-verslag (waarneming gemiddelde snelheid en dichtslibbende wegsegmenten in 'real time') is België het land met de meeste files. In 2015 behoorden twee steden, nl. Brussel en Antwerpen, tot de top 10 van de Europese steden met de meest dichtgeslibde wegen. In 2014 behoorde ook Gent tot die top 10.

Dichtgeslibde wegen

(Index INRIX, stijging in percent-punten t.o.v. vlotte verkeerssituatie, 2013⁵)

Bron: OESO, 2016.

Begrotingssanering: kortetermijnvisie?

Het gebrek aan investeringen kan verklaard worden door de omvang van de overheidsschuld en de door Europa opgelegde begrotingssaneringen. Het argument dat de terugbetaling van de schuld noodzakelijk is om de toekomst van de komende generaties niet op het spel te zetten, is niet relevant. Zoals econoom Paul De Grauwe onderstreept:

“De opinie die vandaag overheerst is dat de regeringen hun schuldgraad niet mogen vergroten uit vrees de toekomstige generaties daarmee te bezwaren. De waarheid is dat de toekomstige generaties niet alleen schulden erven, maar ook de door de regering gecreëerde activa.

De toekomstige generaties zullen niet begrijpen waarom deze regeringen niet geïnvesteerd hebben in productieve activa die het welzijn van deze generaties verbeteren, terwijl diezelfde regeringen het konden doen tegen een historisch lage financieringskost.”

Eisen van het ABVV

Het ABVV herinnert eraan dat de sociale zekerheid iedereen toelaat waardig te leven als men werk zoekt, door buitengewone omstandigheden verhinderd wordt te werken of niet meer kan werken vanwege zijn leeftijd. Dankzij de sociale zekerheid heeft iedereen ook toegang tot kwaliteitsvolle geneeskundige verzorging. In die zin staat de sociale zekerheid garant voor sociale cohesie, solidariteit en welzijn. Zij werpt een dam op tegen ongelijkheid. De openbare diensten vervullen eenzelfde rol en zijn even waardevol.

In plaats van de middelen voor de sociale zekerheid en de openbare diensten af te bouwen moet men nadenken over de financiering ervan. Daartoe eist het ABVV een rechtvaardige fiscaliteit waaraan alle inkomens bijdragen, ook en vooral die uit kapitaal.

Rechtvaardige belastingen voor meer gelijkheid

Een werknemer verdient 40.000 euro (jaarlijks belastbaar inkomen)	Een rentenier verdient 40.000 euro (inkomen uit belegging)	Een bedrijf verdient 40.000 euro (winst)	Een aandeelhouder verkoopt zijn aandelen met een meerwaarde van 40.000 euro (aandelen)
Belasting: 14.000 euro (35%)	Belasting: 10.800 euro (27%)	Belasting: gemiddeld 6.000 euro (15% gemiddeld)	Belasting: 0%

- Sinds 2013 doet de Europese Commissie onderzoek naar de fiscale cadeaus aan multinationale ondernemingen. Zoals bijvoorbeeld de illegale steun aan *Apple* in Ierland, aan *Starbucks* in Nederland of nog aan *Amazon* en *Fiat Finance & Trade* in Luxemburg.
- De administratie van Margrethe Vestager⁶, Europees commissaris voor Concurrentie, opende een jaar geleden een onderzoek naar ons systeem van de 'excess profit rulings'. Om de instrumenten te evalueren waarover de lidstaten beschikken, stelde de Europese Commissie een lijst van 33 criteria op die fiscale ontwijing door ondernemingen vergemakkelijken. Zo houdt de Commissie rekening met bepaalde fiscale aftrekvormen en het gebrek aan maatregelen ter bestrijding van fiscale fraude. Nederland staat aan kop van dit klassement (beantwoorde aan 17 van de 33 indicatoren die belastingontwijking vergemakkelijken), en wordt gevolgd door België (16 criteria).
- In januari 2016 besliste de Europese Commissie dat het Belgisch systeem van de 'excess profit rulings' als illegale staatssteun beschouwd moet worden. De ondernemingen die deze steun genoten hebben, moeten 900 miljoen euro aan ons land terugbetalen. Maar premier Charles Michel loopt in het buitenland te koop met onze fiscale charmes ... en ons land overweegt in beroep te gaan om te vermijden dat de multinationals dat bedrag moeten terugbetalen!

Dit alles bevestigt de analyse van het ABVV en bewijst eens te meer dat het kapitaal weinig of niet aangesproken wordt, in tegenstelling tot de werknemers, jongeren, uitkeringsgerechtigden, gepensioneerden en de openbare diensten die volop door de bezuinigingen van de regering-Michel getroffen worden.

Er bestaan verscheidene maatregelen om te komen tot meer fiscale rechtvaardigheid. Het komt erop aan die uit te voeren en er een beleidsprioriteit van te maken. Hieronder geven we enkele voorbeelden.

- **De strijd tegen belastingontduiking** moet een prioriteit van het beleid worden. De wettelijke en menselijke middelen van de belastingadministratie moeten uitgebreid worden. Dat kan niet zonder extra personeel. De huidige trend toont echter precies het tegenovergestelde. Tussen 2006 en 2014 verminderde het personeel van de FOD Financiën met 21%!
- **Transparantie:** het is niet normaal dat enkel de inkomens uit arbeid en de vervangingsinkomens door de fiscus gekend zijn. Alle inkomens zouden automatisch aangegeven moeten worden en het bankgeheim moet volledig geschrapt worden. Er moet een vermogenskadaster opgemaakt worden.
- **Alle inkomens gelijk behandeld:** het is niet normaal dat de inkomens uit arbeid belast worden tegen een progressief percentage van 25 tot 50% (+ gemeentelijke opcentiemen), terwijl de inkomens uit kapitaal 0% belasting betalen op meerwaarden, 10% op liquidatieboni, 15% op bepaalde dividenden, 27% op dividenden en interesten ... Huurinkomens worden niet belast, tenzij op basis van het verhoogd kadastraal inkomen, wat neerkomt op gemiddeld 15%.

	Personeel - Totaal		Evolutie
	2006	2014	2006-2014
FOD Financiën	31.658	24.983	-21,08%

Bron: FOD Personeel en Organisatie, 2016.

2 Een kwaliteitsvol beroepsleven

Tenzij men rijk geboren is, kom je niet ver in het leven zonder een goede job, in een degelijk statuut, leefbare arbeidsomstandigheden en een goed loon. Maar niet iedereen heeft dat geluk.

In 2015 telde ons land 570.904 volledig uitkeringsgerechtigde werklozen, waaronder 417.433 werkzoekenden.

WERKLOZE WERKZOEKENDEN				WERKLOZE NIET-WERKZOEKENDEN			
Na voltijdse baan	Na studies	Na vrijwillig deeltijdse baan	SWT werkzoekenden	Sociale en familiale moeilijkheden	Oudere werklozen	SWT niet-werkzoekenden	Na een vrijwillig deeltijdse baan
331.177	58.489	22.080	5.687	2.026	49.099	96.176	6.170
417.433				153.471			

Bron: RVA, 2016.

Een andere kijk op werkloosheid

Ondanks de triomfalistische berichtgeving over de daling van de werkloosheid kan men de cijfers ook anders interpreteren. Het is namelijk zo dat heel wat werkzoekenden van de radar verdwenen zijn.

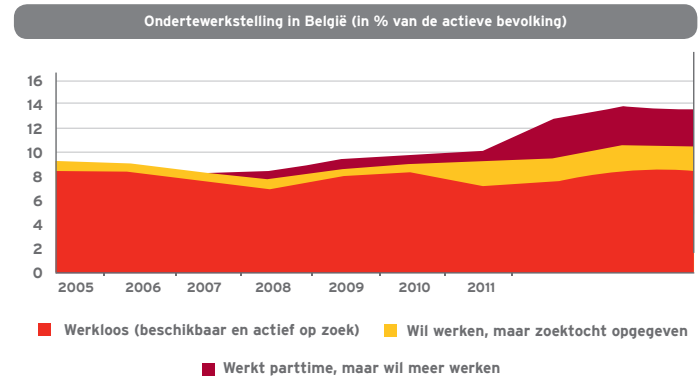
1. Uitsluitingen

Nooit werden zoveel werklozen uitgesloten als in 2015. Ze worden uitgesloten op basis van diverse procedures.

1. De beschikbaarheids- en de overdrachtsprocedures vanuit de gewestelijke bemiddelingsdiensten. Vandaag worden de werklozen onophoudelijk gecontroleerd om na te gaan of ze voldoende actief naar werk zoeken en na enige tijd worden ze ertoe aangezet om het even welk werk te aanvaarden. Volgens het werkingsverslag van de RVA werden in 2014 maar liefst 16.849 werklozen gesanctioneerd of uitgesloten. In 2015 bedroeg dat cijfer 15.425.
2. De beperking van de inschakelingsuitkeringen vanaf 2015⁷. Alleen al in januari had dat 18.432 uitsluitingen tot gevolg. Maar elke maand komen er nieuwe gevallen bij. Volgens het laatste werkingsverslag van de RVA (2015) zitten we al aan 29.155 uitsluitingen.
3. Sommige werklozen werden tijdens hun wachttijd gesanctioneerd omdat ze na een onderhoud een negatieve evaluatie gekregen hadden. Dit was zo voor 19.517 werklozen in 2015.
4. Naast de beperking van de inschakelingsuitkeringen worden jongeren door twee soorten maatregelen getroffen:
  - Uitsluiting van jonge afgestudeerden aan wie het recht op inschakelingsuitkeringen ontzegd wordt omdat ze bij hun aanvraag de leeftijd van 24 of meer bereikt hadden. Vroeger was dat 30 jaar. Het is de regering-Michel die deze grens naar 24 jaar teruggebracht heeft. Daardoor hebben veel jongeren die lang gestudeerd hebben of een minder klassiek traject (verkeerde studiekeuze, ziekte, enz.) gevolgd hebben geen recht meer op uitkeringen. 862 jongeren verkeerden in dat geval in 2015.
  - Uitsluiting van jongeren van minder dan 21 jaar omdat ze niet het vereiste studieniveau hebben. Die maatregel werd op 1 september 2015 door de regering-Michel ingevoerd. In 2015 werden hierom 1.874 jongeren uitgesloten.

Een aantal van die uitgesloten mensen kunnen bij het OCMW terecht. Het aantal mensen met een leefloon blijft immers stijgen (zie supra).

2. Werkloosheid en onvrijwillig deeltijds werk

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten, Eurostat, 2016.

Volgens de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) is er sprake van ondertewerkstelling als de job die iemand uitoefent onder het potentieel (qua vaardigheden) van deze persoon ligt, of minder werkuren aanbiedt dan de persoon potentieel bereid is aan te nemen. Ondertewerkstelling is een tekortkoming van de arbeidsmarkt ten gevolge van een precarisering van statuten.

Het aantal deeltijdbanen 'bij gebrek aan beter' is sinds het begin van de crisis sterk gestegen. Deze deeltijdse jobs, die als 'gewone' banen gerekend worden, zijn een vorm van verdoken ondertewerkstelling omdat die mensen voltijds willen werken.

De belangrijkste redenen om deeltijds te werken in België zijn:

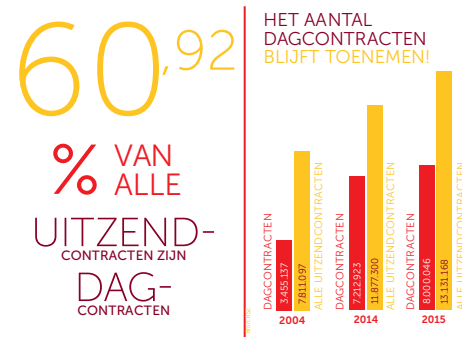
- vindt geen voltijdse baan (10%)
- zorgen voor zorgafhankelijke personen (19,5%)
- voor die baan worden enkel deeltijdbanen aangeboden (15,9%)

De statistieken geven tevens het aandeel van de zogezegd 'gedemotiveerde' werklozen aan: werkzoekenden die het beu zijn om keer op keer te worden afgewezen en het vruchteloos solliciteren hebben stopgezet.

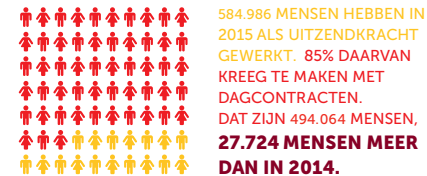
3. Uitzendwerk

Ondertewerkstelling komt ook tot uiting in de precarisering van de statuten. Uitzendwerk is daarvan het meest sprekende voorbeeld. Het aantal uitzendkrachten met een dagcontract blijft stijgen.

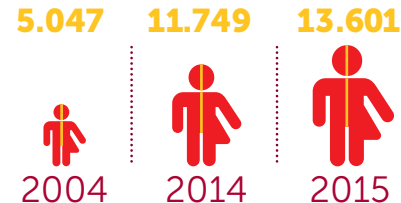
- 60,92% van de uitzendcontracten is in feite een dagcontract.
- Het aantal dagcontracten blijft stijgen in 2015:
  - Totaal aantal uitzendcontracten: 13.131.168
  - Dagcontracten: 8.000.046
- Steeds meer uitzendkrachten hebben een dagcontract. In 2015 werkten 584.986 werknemers als interim. Minstens 494.064 onder hen werkten ten minste eenmaal met een dagcontract. Dat cijfer blijft stijgen. In 2015 waren het er 27.724 meer dan in 2014.
- In 2015 werkten steeds meer interims met dagcontracten gedurende het hele jaar, nl. 13.601.

STEEDS MEER UITZENDKRACHTEN WORDEN GECONFRONTEERD MET DAGCONTRACTEN

STEEDS MEER UITZENDKRACHTEN WERKEN HET HELE JAAR DOOR MET DAGCONTRACTEN

4. Wie heeft het moeilijk?

Niet iedereen onder de actieve beroepsbevolking vindt even gemakkelijk een job of wordt er even goed of gelijk behandeld. Volgende bevolkingscategorieën verdienen bijzondere aandacht:

- Vrouwen worden nog steeds minder betaald dan mannen. De loonkloof bedraagt nog steeds 20% t.o.v. mannen, rekening houdend met deeltijds werk (voordelen in natura zoals bedrijfswagen, smartphone, internet ... buiten beschouwing gelaten).

Loonkloof man/vrouw

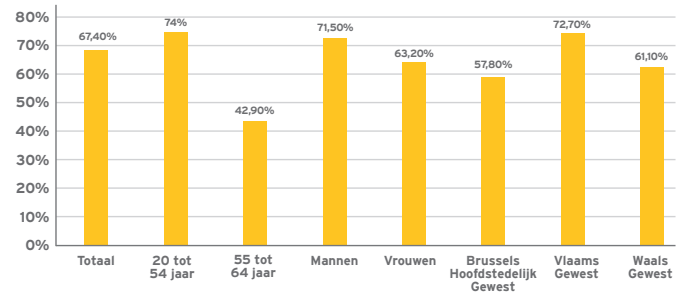
	1999	2015
Loonkloof	28 %	20 %

Bron: ADSEI, Enquête naar de structuur en de verdeling van de lonen, 2016.

Sinds de eerste Equal Pay Day-campagne van het ABVV, na meer dan tien jaar dus, is de loonkloof wat kleiner geworden. Op 14 jaar tijd is de kloof met 8% verminderd, maar tegen dit tempo zal er pas in 2051 sprake zijn van loongelijkheid.

- Jongeren: de werkloosheidsgraad bij jongeren tussen 15 en 24 jaar (20,4% in 2015) ligt tweemaal hoger dan in de leeftijdscategorie 15-64 jaar.
- 55-plussers zijn vaker werkloos dan gemiddeld.

Werkgelegenheidsgraad leeftijdsgroep 20-64 jaar naar geslacht en regio van verblijf (T1 2015)

Bron: Statbel, 2016.

- De laagst geschoolden die vaak met meerdere handicaps op de arbeidsmarkt komen (vroegtijdige schoolverlaten, familiale en/of financiële problemen, lees- en schrijfachterstand ...).
- Migranten, bij wie het aandeel laaggeschoolden relatief hoog is.

In vergelijking met de Europese doelstellingen kunnen we opmerken dat er, hoewel ons land vooruitgang geboekt heeft wat de beroepsactiviteit van vrouwen en ouderen betreft, een forse achteruitgang is bij jongeren en ongeschoolden.

	Brussel 2015	Vlaanderen 2015	Wallonië 2015	Doelstellingen 2020
Werkgelegenheid Totaal (20-64 jaar)	58,7	71,9	61,5	76,0
Vrouwen	53,2	68,2	57,2	
55 jaar en +	45,6	45,6	40,8	

Bron: Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, rapport 2016.

Een andere kijk op werk

Naast zij die geen of precair werk hebben of zij die onder hun niveau werken, heb je ook degenen die te veel werken en graag over wat meer tijd zouden beschikken om hun werk en hun privéleven beter te combineren.

Privéleven betekent niet noodzakelijk vrije tijd. Het privéleven bestaat vaak ook uit dagelijkse activiteiten, verplichtingen, zaken waar je niet buiten kan: kinderen of zorgafhankelijke familieleden die je moet opvoeden en/of verzorgen, soms bij gebrek aan collectieve opvangmogelijkheden of de middelen om die te betalen.

Daarnaast heb je werknemers met een zwaar beroep, soms schadelijk voor de gezondheid. De stichting van Dublin⁸ stelde door middel van haar vijfjaarlijkse enquêtes een intensifiëring van het werk vast. Dit vertaalt zich in groeiende productiviteitseisen, stress, werkdruk, precarisering van statuten, enzovoort. Dat alles leidt tot gezondheidsproblemen: burn-out, musculoskeletale aandoeningen, rugpijn, depressies.

Klachten van de werknemers

< 30 jaar	30-49 jaar	50+
Belastende houding		
31%	28%	33%
Zeer hoog arbeidsritme		
43%	41%	38%
Strakke termijnen (tijdsdruk)		
46%	49%	47%
Combinatie werk/familiale verplichtingen		
15%	16%	14%

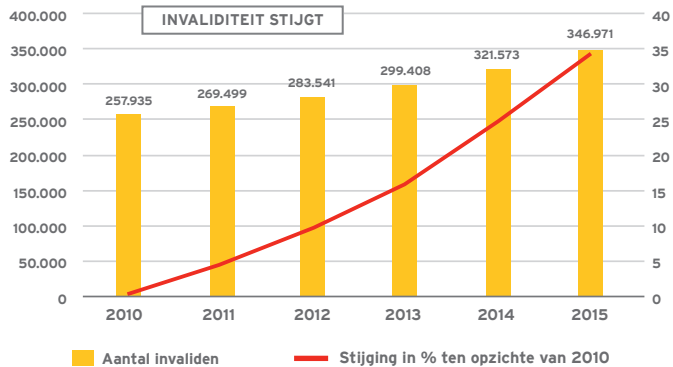
Bron: Gérard Valenduc - Patricia Vendramin, 'Le vieillissement au travail' CRISP/FTU, 2013.

De vergrijzing van de actieve bevolking gekoppeld aan de opgedrongen langere loopbaanduur leidt tot een belangrijke toename van langdurige afwezigheden.

Sommige indicatoren spreken boekdelen.

Toename invaliditeit

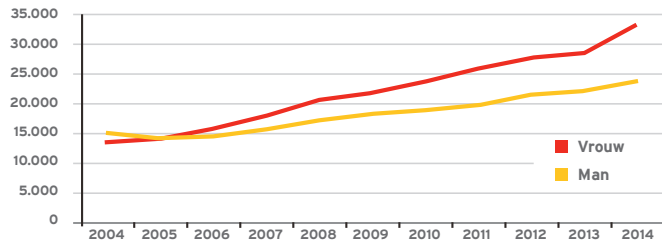
- Het aantal erkende invaliditeitsgevallen is gestegen van 257.935 in 2010 tot 346.971 in 2015, een stijging met 34%.

Bron: RIZIV, 2016.

- Bovendien stijgt het aantal invaliden elk jaar. Tussen 2005 en 2014 steeg het aantal nieuwe invaliden (werknemers die meer dan een jaar 'out' zijn) van 28.303 tot 56.867, d.i. +100%. Bij vrouwen bedraagt de stijging zelfs 134%.

Nieuwe invaliden per geslacht (werknemersregeling)

Bron: RIZIV, 2016.

Het RIZIV geeft hiervoor de volgende verklaring:

- De vergrijzing van de actieve bevolking: hoe ouder een bevolking gemiddeld wordt, hoe groter het aandeel van ouderen in penibele beroepen stijgt, hoe groter het aantal mensen die het niet langer kunnen bolwerken.
- De vervrouwelijking van de arbeidsmarkt. We zien een toename van het aantal vrouwen in de hogere leeftijdscategorieën als gevolg van de optrekking van de pensioenleeftijd van 60 naar 65 jaar. Dit zorgt ervoor dat vrouwen uit die leeftijdscategorie met een zwakkere gezondheid en die vroeger met (brug)pensioen konden gaan, nu in de invaliditeit terechtkomen. We zien ook een hoger absentisme bij de vrouwen dan bij de mannen. Dit kan objectief verklaard worden doordat vrouwen gemiddeld een zwaardere werkbelasting in het gezin hebben dan mannen, en dit bovenop hun beroepsactiviteit.
- Musculoskeletale letsels en psychische aandoeningen zijn de voornaamste oorzaak van langdurige afwezigheid en hun aantal blijft toenemen.
- De maatregelen in de werkloosheid ten aanzien van de oudere werknemers (beperking van het brugpensioen/werkloosheid met bedrijfstoelage, en beschikbaarheid).

Ook de soms bijzonder harde maatregelen in andere onderdelen van de sociale zekerheid (in het brugpensioen, pensioenen en werkloosheid) kunnen het aantal gevallen van psychische aandoeningen of invaliditeit de hoogte in drijven.

Burn-out maakt veel slachtoffers

Tussen 2010 en 2015 is het aantal gevallen van burn-out bij werknemers met maar liefst 67,32%⁹ gestegen.

Wat stress op het werk betreft blijkt uit de cijfers van de OESO dat er de laatste tien jaar een stijgende trend op te merken valt. Bovendien zijn kortgeschoolden (58,9%) en werknemers in de leeftijdsklasse van 15-29 jaar (42,9%) het meest aan stress blootgesteld.

Stress op het werk per leeftijd, geslacht en opleidingsniveau

(in % van de overeenstemmende werknemers)

	2005	2010	2015
TOTAAL	36,9	46,3	39,3
15 - 29 jaar	33,8	51,8	42,9
30 - 49 jaar	36,9	44,7	38,2
50 - 64 jaar	40,4	45,0	38,9
Mannen	38,5	48,3	39,7
Vrouwen	35,0	43,9	38,8
Laaggeschoolden	55,0	63,8	58,9
Gemiddeld geschoolden	32,3	41,5	41,2
Hooggeschoolden	27,1	38,2	26,3

Bron: OESO, 2016.

Enquêtes van Securex tonen aan:

- 64% van de Belgische werknemers heeft last van stress, dat is 18,5% meer dan in 2010;
- 97% van deze werknemers geeft aan dat deze stress schadelijk is voor hun gezondheid;
- één werknemer op tien heeft een burn-out gehad (9,2%).

Mobiliteitsproblemen

Als er één zaak tijdrovend is, dan is het wel de verplaatsing tussen woon- en werkplaats. Uit de jongste federale mobiliteitsenquête blijkt dat de Waalse werknemers die in Brussel werken elke dag 44,3 km (exclusief terugreis) afleggen. De Vlaamse werknemers die in Brussel werken leggen gemiddeld 30,3 km af om naar het werk te gaan. In 60 tot 70% van de gevallen gebeurt dit met de auto. De voorkeur voor de trein stijgt naargelang de afstand.

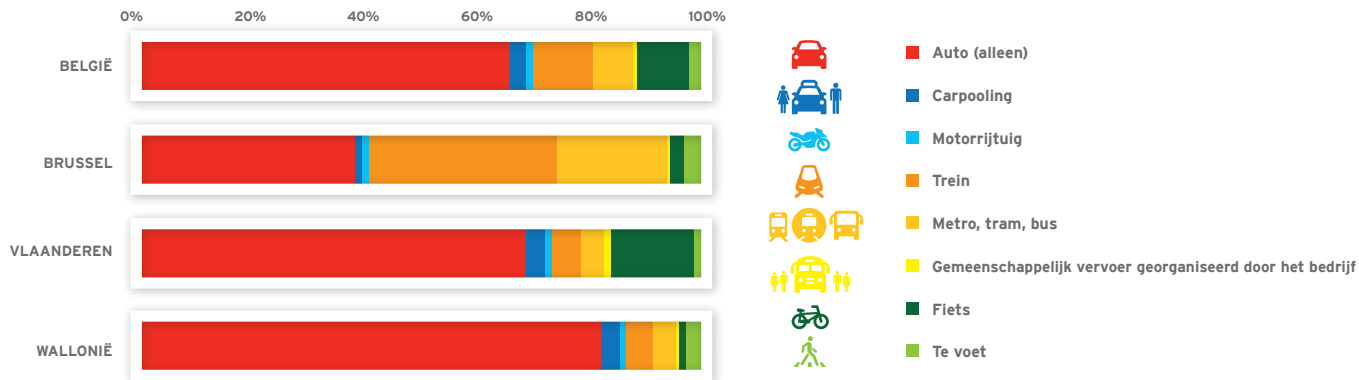
Afstand woon-werkplaats

Woonplaats	Werkplaats		
	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Brussel	4,4 km	15,4 km	31 km
Vlaanderen	30,3 km	12,6 km	35,9 km
Wallonië	44,3 km	43,1 km	12,9 km
België	25,1 km	13,1 km	13,8 km

Bron: FOD Mobiliteit, 2016.

Aangezien de woon-werkverplaatsingen grotendeels met de wagen gebeuren en onze wegen tot de drukste ter wereld behoren, verliezen pendelaars ontzettend veel tijd, die ze niet kwaliteitsvol aan iets anders kunnen besteden, waardoor de algemene levenskwaliteit daalt.

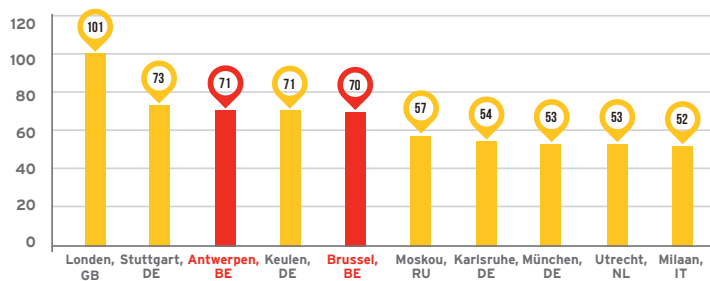
Woon-werkverkeer (volgens werkplaats)

Bron: FOD Mobiliteit, 2016.

De Belgische steden behoren tot de meest dichtgeslibde steden in Europa volgens de INRIX-index 2015.

Gemiddeld aantal uren doorgebracht in het verkeer (2015)

Bron: INRIX, Europe Scorecard, 2015.

Het succes van tijdskrediet

Er bestaat een hele waaier aan individuele formules om de werktijd te verkorten: loopbaanonderbreking, tijdskrediet, thematisch verlof, landingsbanen en zelfs tijdskrediet zonder motief (en zonder uitkering). Het succes van deze formules toont hoe groot de noodzaak is om beroeps- en privéleven beter te kunnen combineren of om oplossingen te vinden voor een tekort aan collectieve opvangmogelijkheden.

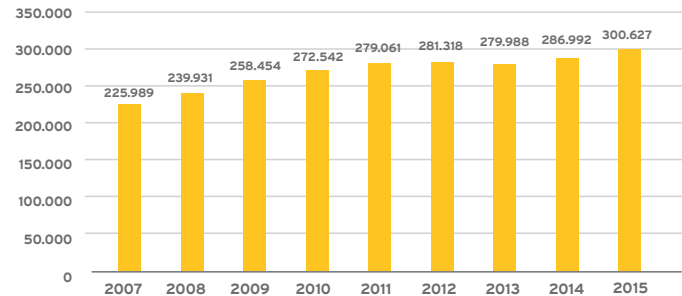
Ter illustratie: het aantal beschikbare plaatsen per 100 kinderen in de opvangstructuren voor kinderen jonger dan drie (Vlaamse en Duitstalige Gemeenschap) of jonger dan 2,5 jaar (Franse Gemeenschap) verklaart voor een deel het succes van het ouderschapsverlof dat goed is voor drie kwart van de thematische verloven.

Beschikbare plaatsen in crèches per 100 kinderen

Vlaamse Gemeenschap	Vlaanderen	42
	Brussel	43
Duitstalige Gemeenschap		29
Franse Gemeenschap	Wallonië	25
	Brussel	32

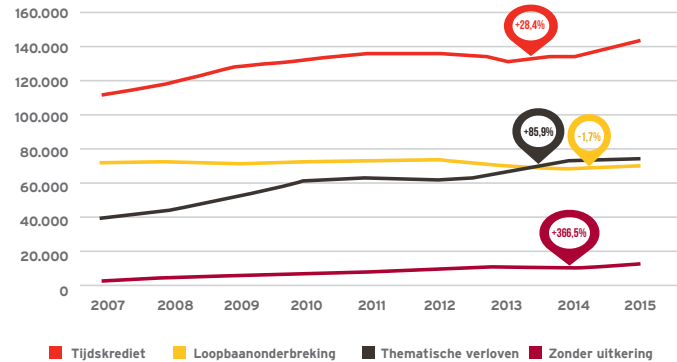
Bron: ONE, 2015.

Evolutie van het aantal personen in loopbaanonderbreking of tijdskrediet

Bron: RVA, 2016.

Thematisch verlof

Bron: RVA, 2016.

De groeiende druk op de werkvloer en werk- of leeftijdsgerelateerde gezondheidsproblemen drijven werknemers ertoe om al dan niet gedwongen naar formules te grijpen om hun werktijd of hun beroepsleven te verkorten.

Op de vraag “Denkt u nog hetzelfde werk te kunnen doen op uw 60ste?”, antwoordt iets meer dan de helft van de werknemers negatief. De jongsten zijn het meest sceptisch. Voor hen is het pensioen nog veraf.

Hetzelfde werk op je 60ste?	< 35 jaar	35-49 jaar	50-59 jaar
Ik denk het niet	32%	28%	22%
Ik wil dat niet	20%	16%	14%

Bron: Gérard Valenduc - Patricia Vendramin: 'Le vieillissement au travail' CRISP/FTU, 2013.

De noodzaak om sneller het beroepsleven te verlaten, laat zich nog meer voelen bij kortgeschoolde werknemers. Zij doen meestal zwaarder werk en hun levensverwachting in goede gezondheid ligt lager dan de pensioenleeftijd (nu nog 65, straks 67 jaar). De kans op enkele jaren zorgeloos genieten van een pensioen is dus erg klein.

Levensverwachting in goede gezondheid

	Levensverwachting in goede gezondheid bij de geboorte		Levensverwachting in goede gezondheid op 65 jaar ¹⁰	
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen
België	63,7	64	10,9	10,8
Noorwegen	68,6	71	14,8	15

Bron: Eurostat, 2016.

In België is de levensverwachting in goede gezondheid een stuk lager dan in de Scandinavische landen, zowel bij de geboorte als op de leeftijd van 65 jaar. Nochtans zijn we een geïndustrialiseerd, ontwikkeld land. Dat doet toch vragen rijzen.

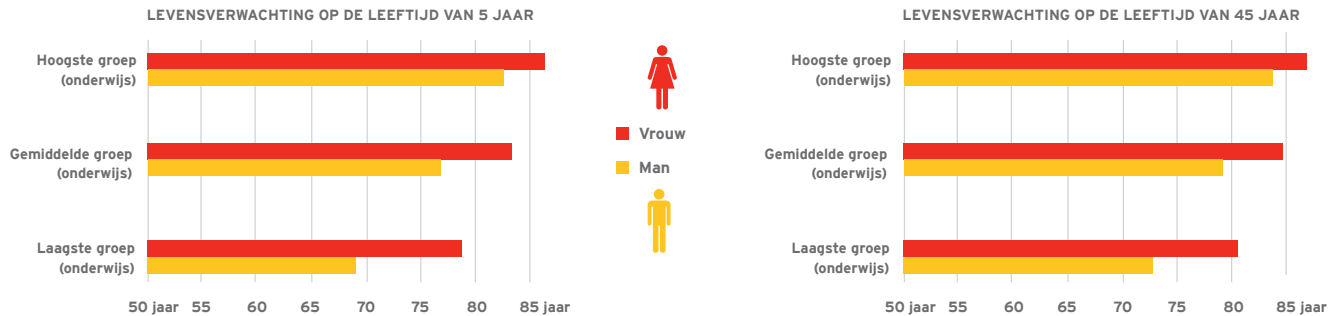
Op 65 jaar een levensverwachting in goede gezondheid van 10 jaar hebben, betekent niet dat die 10 jaar aan werk besteed moet worden. Op de leeftijd van 65 jaar, na een loopbaan van 40 jaar, hebben werknemers het recht om van hun pensioen te genieten en deze tijd in te vullen met vrije tijd, gezin, het verenigingsleven, vrijwilligerswerk, enzovoort.

Om iedereen gelijk te behandelen mag leeftijd niet het enige criterium zijn. Ook de zwaarte/penibiliteit van het werk moet worden ingeschat. Daarom moet werk werkbaar worden over de hele loopbaan, de werkomstandigheden aangepast worden aan de leeftijd en de pensioenleeftijd aangepast in functie van penibiliteitscriteria.

Bij de laagst geschoolden is de levensverwachting inderdaad beduidend korter dan bij wie hogere studies gevolgd heeft. Tussen beide groepen bestaat een verschil in levensverwachting van negen jaar!

Verschillen in levensverwachting volgens sociale groep (2002-2006)

Bron: Onderzoek UCL, 2015.

Arbeidsduurvermindering: essentieel onderdeel van de oplossing

De barometer toont dat veel mensen mentaal en fysiek op hun tandvlees zitten. De tijdsdruk, de rush om van en naar het werk te geraken, de moeilijke combinatie werk en gezin: voor een pak mensen wordt het te veel. Als je erover nadenkt, is dit bizar contradictorisch. Want er zijn toch een pak werklozen én mensen met een precair (vaak deeltijds) contract die meer willen werken? Kunnen we die twee situaties niet verzoenen?

Het ABVV gelooft van wel. Essentieel om de situatie van 'overwerk' en 'onderwerk' aan te pakken is arbeidsduurvermindering. Met een kortere werkweek kunnen we meer mensen aan het werk helpen. Inderdaad, we gaan onze economische activiteiten niet verminderen, we gaan ze enkel beter spreiden over een groter aantal mensen.

Hoe? We boeken nog steeds productiviteitswinsten. Minder dan vroeger, maar door robotisering, automatisering en digitalisering zal die stijging niet stilvallen. Die winsten moeten we omzetten in tijd. Ja, een nieuwe ronde arbeidsduurvermindering stelt ons voor uitdagingen, maar door middel van constructief sociaal overleg moet dit mogelijk zijn. Zonder extra kosten voor de werkgever en zonder loonverlies voor de werknemer. Beide kunnen ervan profiteren. Want een werknemer die meer 'zuurstof' krijgt naast zijn job, is een werknemer die zich meer zal inzetten tijdens de job. Waar wachten we op?

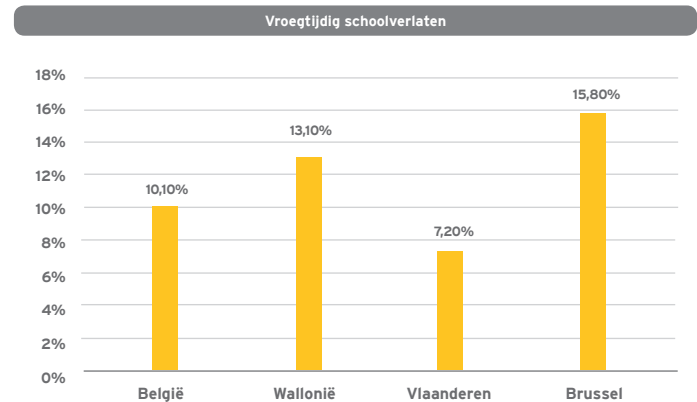
3 Samen-leven

Samen-leven in harmonie vereist een maatschappij met meer gelijkheid. Het gaat echter niet alleen om herverdeling van rijkdom. Het gaat ook om gelijkheid aan kansen, de mogelijkheid krijgen om talenten te benutten. De sociale lift mag niet blijven steken, iedereen moet de mogelijkheid en middelen krijgen om tot zelfontplooiing te komen. Anders ontstaat er een generatie-ongelijkheid, polariseert de maatschappij en verergeren sociale spanningen.

Individuele ontplooiing is alleen mogelijk wanneer iedereen gelijke toegang krijgt tot onderwijs, cultuur, werkgelegenheid ...

Jongeren

In elke maatschappij is de inschakeling van jongeren van cruciaal belang. Dit verloopt onder meer via de inschakeling op de arbeidsmarkt, wat afhangt van de scholingsgraad. Zoals de OESO¹¹ duidelijk beklemtoont, *"investeren in onderwijs geeft meerwaarde, zowel op de arbeidsmarkt als in het leven zelf"*. In België verlieten in 2015 meer dan 10% jongeren de schoolbanken zonder diploma hoger secundair onderwijs (of gelijkwaardig). Die jongeren beschikken daardoor niet over de basiscompetenties die nodig zijn voor een duurzame integratie op de arbeidsmarkt of in het leven.

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK), FOD Economie, 2015.

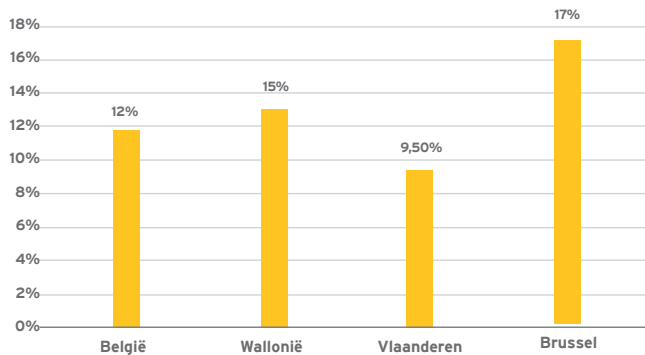
We benadrukken dat er verschillen bestaan tussen de gewesten. Alleen Vlaanderen heeft een doelstelling vastgelegd om vroegtijdig schoolverlaten bij de 18- tot 24-jarigen te verminderen, namelijk met 5,2% ten opzichte van 2020.

Werkloze jongeren

Hier is de NEET-indicator (percentage jongeren dat niet werkt, noch onderwijs of opleiding volgt) van belang. Tussen 2000 en 2008 haalde België hier positieve resultaten, maar sinds 2012 stijgt dit percentage opnieuw.

Het bedraagt vandaag 12%. Deze indicator wijst op het groeiend aantal jongeren dat volledig van de radar verdwijnt. Niemand weet wat ze te doen. Volgens de verbintenissen die België in het kader van de EU2020-strategie nam, moet dit percentage tegen 2020 tot 8,2% gedaald zijn. Met het huidige uitsluitingsbeleid is dit weinig waarschijnlijk.

Jongeren die niet werken, noch onderwijs of opleiding volgen

Bron: Eurostat, 2016.

Levenslang leren

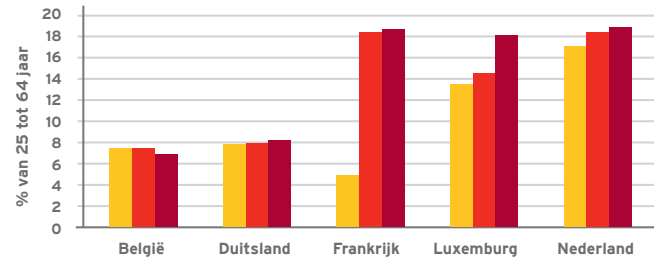
Eens aan het werk is permanente opleiding belangrijk. Ze is cruciaal om nieuwe competenties te verwerven, om de evolutie in een beroep bij te benen ...

En hier hinkt België, in vergelijking met de meeste andere Europese landen, flink achterop. Volgens Eurostat bedraagt het deelnamepercentage aan vorming/opleiding 7%.

Tijdens de periode 2010 - 2015 is dit percentage bij ons zelfs gedaald, terwijl de ratio in de buurlanden steeg. Eurostat meet het aantal werknemers tussen 25 en 64 jaar die de afgelopen vier jaar een opleiding volgden.

Er dient opgemerkt dat er in ons land een debat hierover aan de gang is tussen de sociale gesprekspartners. Wij kozen de gegevens van Eurostat omdat die een Europese vergelijking mogelijk maken.

Levenslang leren

2010	7,4	7,8	5,0	13,5	17
2014	7,4	8,0	18,4	14,5	18,3
2015	6,9	8,1	18,6	18	18,9

Bron: Eurostat, 2016.

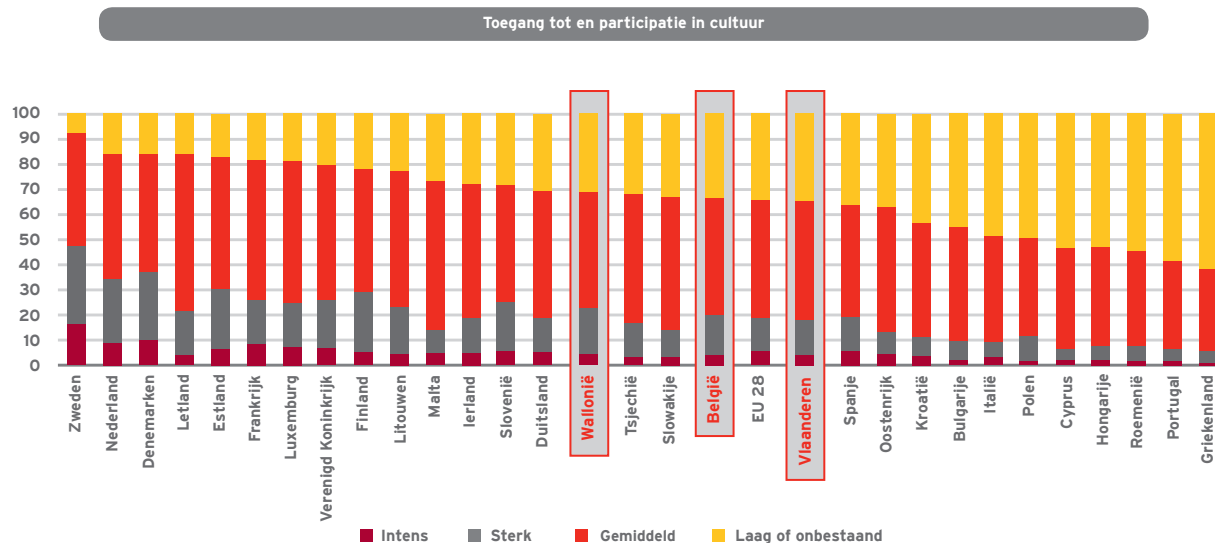
Toegang tot cultuur

Cultuur is een belangrijke schakel in de sociale cohesie van onze maatschappij. Het is uitermate belangrijk dat iedereen in onze maatschappij toegang heeft tot cultuur.

Cultuur is een ruime term die een aantal activiteiten omvat (bioscoop, muziek, musea, tentoonstellingen, boeken, sport ...).

Hoe doet België het in vergelijking met de rest van Europa?

Volgens de Eurobarometer behoren de meeste Belgen tot de categorie 'gemiddelde cultuurconsumenten'.

Bron: Eurobarometer 2014.

Immigranten en migranten

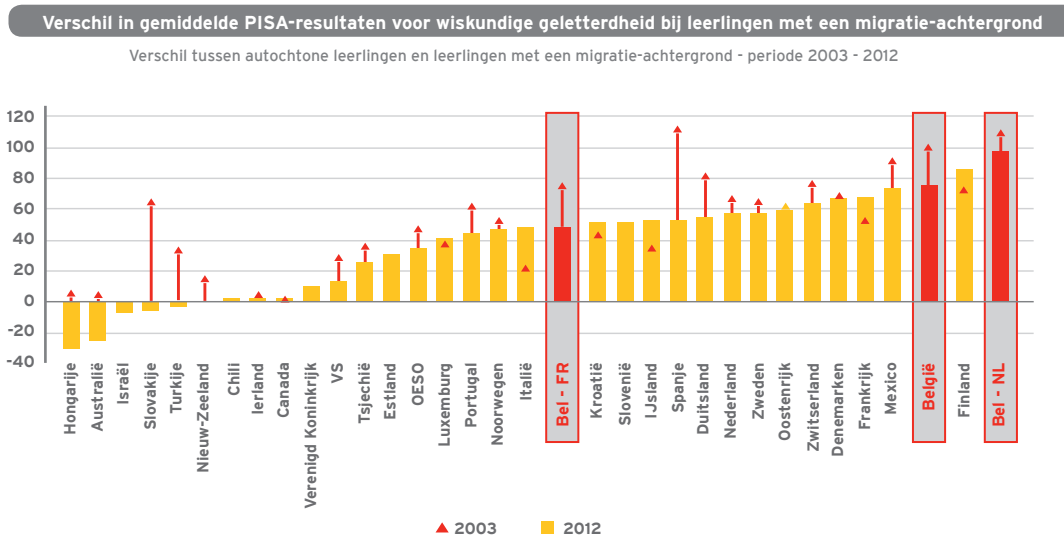
Niemand kan de bijdrage van migranten aan onze economie betwisten. Zowel in het verleden als naar de toekomst toe. Een derde van de burgers in de leeftijdscategorie 18-60 (= actieve bevolking) is van vreemde origine. Gezien de veroudering van de bevolking zullen zij een belangrijke bijdrage leveren in het rechttrekken van de leeftijdspiramide en de financiering van de sociale zekerheid.

In de toekomst zullen migratiegolven waarschijnlijk toenemen, de inschakeling van nieuwkomers wordt dan ook des te belangrijker. En toch krijgen deze - onmisbare - migranten af te rekenen met verschillende vormen van discriminatie. Noem het 'gettovorming', niet alleen geografisch, maar ook op cultureel, sociaal en economisch vlak.

Deze discriminatie worden we gewaar in het onderwijs, op de arbeidsmarkt en in de kwaliteit van het werk.

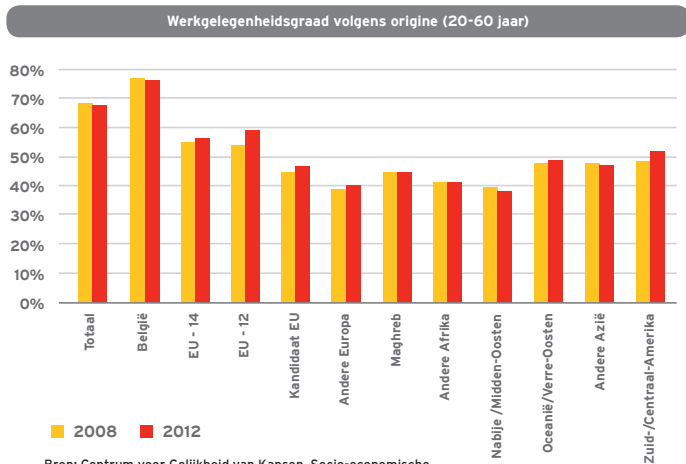
- **in het onderwijs**

Ons onderwijssysteem ondersteunt, algemeen genomen, leerlingen uit minderbegoede milieus, meer bepaald migratiekinderen, onvoldoende. Het aantal 'concentratiescholen' stijgt navenant en ze zijn ondergefinancierd. Er heerst een defaitisme wat betreft de ontwikkelingskansen van deze leerlingen. Een verkeerde oriëntatie en zittenblijven zijn dan ook vaak het gevolg.

Bron: OESO, 2016.

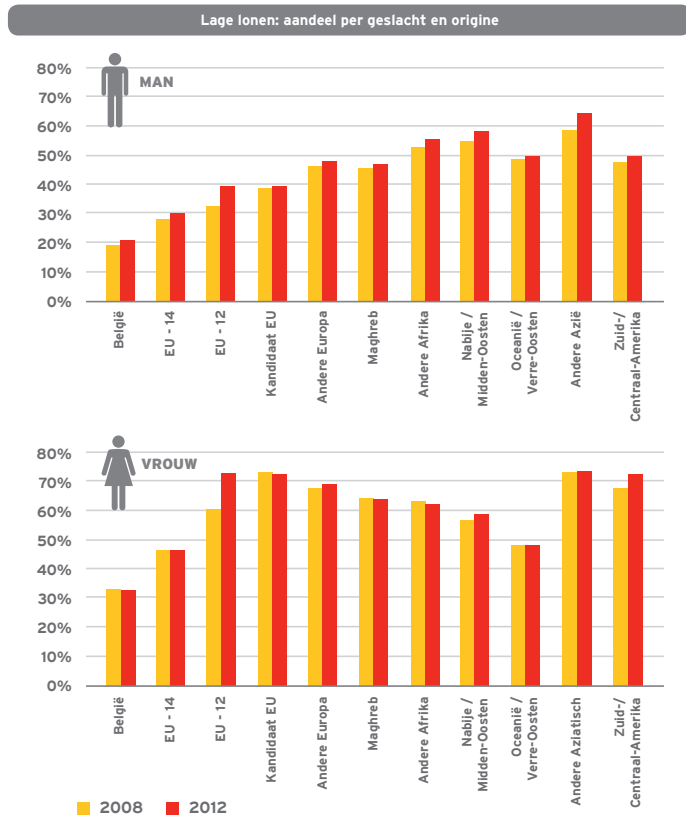
op de arbeidsmarkt

Bron: Centrum voor Gelijkheid van Kansen, Socio-economische monitoring 2015: arbeidsmarkt en origine.

In 2012 bedroeg de gemiddelde werkgelegenheidsgraad in België voor 18- tot 60-jarigen 65,5%. De werkgelegenheidsgraad van personen van Belgische origine (73,3%) lag hoger dan het gemiddelde en ook hoger dan de werkgelegenheidsgraad opgemeten voor de personen van buitenlandse origine. Enkel de personen afkomstig uit de EU-14 en de EU-12 hadden een werkgelegenheidsgraad boven de 50%. Mensen uit het Nabije/Midden-Oosten, andere Europese landen en andere Afrikaanse landen hebben de laagste werkgelegenheidsgraad (lager dan 40%).

in de kwaliteit van het werk

Bron: Centrum voor Gelijkheid van Kansen, Socio-economische monitoring 2015: arbeidsmarkt en origine.

4 *Leven op een gezonde planeet*

Welzijn en welvaart zitten niet alleen in ons hoofd of portemonnee, het is ook lichamelijk. Een goede gezondheid begint bij de kwaliteit van de lucht die je inademt, het voedsel dat je eet, het dak boven je hoofd. Onze fysieke integriteit wordt ook bepaald door de capaciteit om ons te beschermen tegen de grillen van de natuur. Maar de menselijke activiteit heeft een negatieve impact op ons leefmilieu: luchtvervuiling, waterverontreiniging, achteruitgang van ons milieu als gevolg van het gebruik van meststoffen en pesticiden, uitputting van de natuurlijke hulpbronnen, klimaatverandering.

Leven in een gezonde omgeving, op een gezonde planeet. Het zal afhangen van ons vermogen om de negatieve gevolgen van de menselijke activiteit te beheersen en fouten recht te zetten. Dit hangt ook af van onze bereidheid om de natuurlijke bronnen die onze planeet biedt, billijker te verdelen - te beginnen bij water en voedsel - of zelfs van onze bereidheid onze consumptiegewoontes radicaal te veranderen.

Klimaatuitdagingen

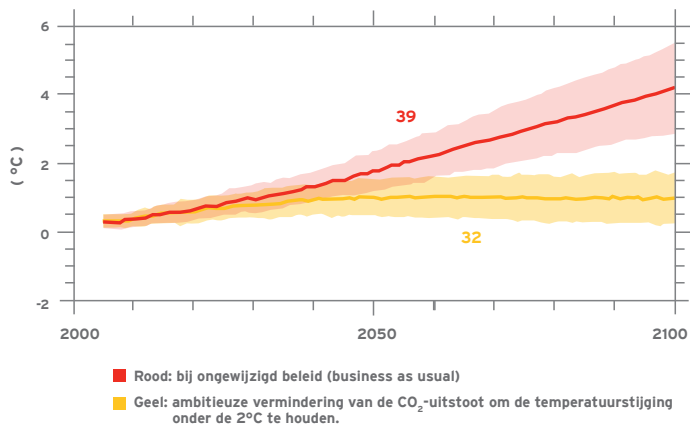
Sinds de tweede helft van de 19de eeuw is de gemiddelde temperatuur op wereldniveau met 0,85°C toegenomen. Als de huidige trend aanhoudt, zal de gemiddelde temperatuur op onze planeet tegen 2100 met 4°C gestegen zijn, met alle oncontroleerbare gevolgen vandien. In een rapport over de evolutie van het klimaat voorspelt het IPCC¹² dat ongewone natuurverschijnselen zoals extreme droogte of orkanen intenser zullen worden en frequenter zullen voorkomen.

Een paar voorbeelden: in 2012 trok orkaan Sandy een spoor van vernieling door de VS. Zo'n 150.000 personen moesten hun woning verlaten, 11.000 personen verloren hierdoor hun baan. In 2014 raasde orkaan Hagupit over de Filipijnen, als gevolg hiervan werden meer dan 800.000 personen van hun inkomen beroofd.

Als we niet ingrijpen, zal de ontregeling van het klimaat tegen 2050 wereldwijd 500.000 doden kunnen veroorzaken, onder meer door voedselschaarste.

Volgens het IPCC zullen droogte, woestijnvorming, cyclonen, overstromingen, kortom alle klimaatgerelateerde verschijnselen, bevolkingsgroepen op de vlucht doen slaan. Vandaag al verhuist om die redenen per seconde een persoon - dit komt neer op 19,3 miljoen klimaatvluchtelingen per jaar in 82 landen (cijfers 2014). Tegen 2050 zou dit aantal kunnen oplopen tot 250 miljoen klimaatvluchtelingen per jaar.

Voorspellingen m.b.t. de opwarming van de aarde

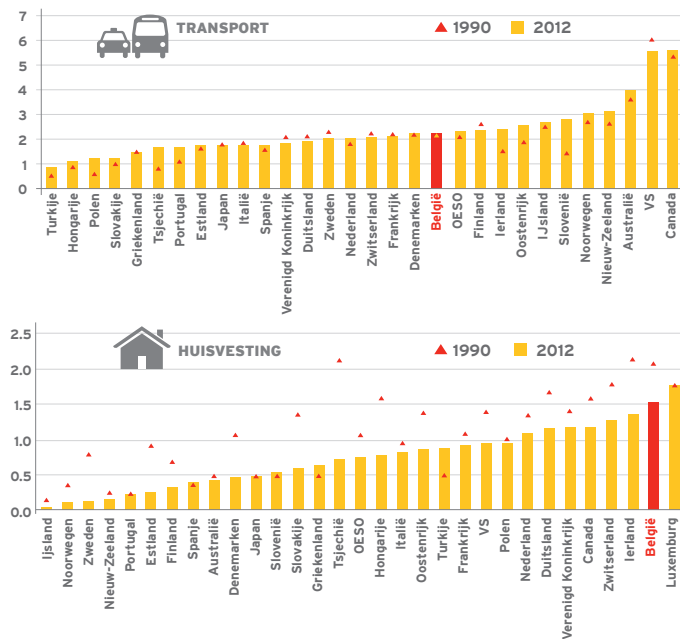
Bron: IPCC, AR5.

De belangrijkste oorzaak van de klimaatverandering is de CO₂-uitstoot.

België heeft vooruitgang geboekt inzake de vermindering van broeikasgasuitstoot, ook al zal ons land de EU-doelstellingen tegen 2020 maar moeilijk kunnen halen. De energie-industrie en de verwerkende nijverheid droegen het meest bij tot de globale daling van de broeikasgasuitstoot (sinds halweg de jaren 2000).

Maar twee belangrijke sectoren die niet tot het systeem van uitwisseling van emissiequota behoren, hebben onvoldoende vooruitgang geboekt: transport (de uitstoot is in de periode 1990-2012 met 20,5% toegenomen, met een zekere stabilisering halweg de jaren 2000) en huisvesting (de uitstoot is gedaald, maar blijft hoog in vergelijking met andere OESO-landen).

Broeikasgasuitstoot in de transport- en huisvestingssector (in duizend ton CO₂-equivalent per inwoner)

Bron: OESO, 2016.

Snel optreden

Om het zover niet te laten komen, moet er snel opgetreden worden. Er moeten dringend maatregelen getroffen worden om de koolstofuitstoot te verminderen en zo de globale opwarming te beperken tot 2°C of zelfs 1,5°C.

Onze productiemethoden en consumptiegedrag moeten dus veranderen, we moeten streven naar een koolstofarme maatschappij. Ofwel wordt dit opgelegd en gebeurt het dus brutaal, met de nodige spanningen tot gevolg. Ofwel gebeurt het in overleg met de werknemers en zal de nodige omschakeling maatschappelijk aanvaardbaar zijn. Eén ding is in elk geval zeker: *“there are no jobs on a dead planet”*.

Het ABVV vraagt een ‘just transition’, een rechtvaardige overgang naar een koolstofarme maatschappij.

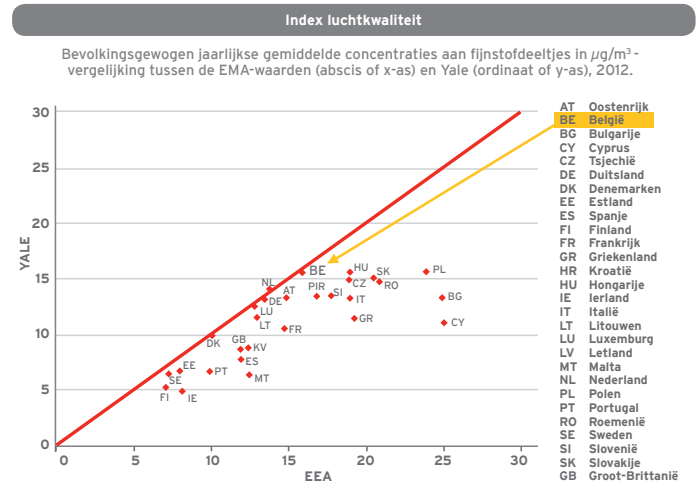
Dit is een overgang gebaseerd op:

- sociale dialoog om te anticiperen op veranderingen;
- investeringen in waardig werk;
- vorming/opleiding in technieken die de klimaatuitdagingen aankunnen;
- respect voor mensenrechten en het arbeidsrecht;
- sterke, doeltreffende sociale bescherming want werknemers zullen dit proces alleen maar bijtreden als ze zekerheid hebben.

Mobiliteit en luchtkwaliteit

Inzake luchtkwaliteit zit België, volgens de universiteit van Yale, bij de slechtste leerlingen van de Europese klas. De concentratie fijnstof bedraagt 15 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. België respecteert hiermee de Europese norm (25 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) maar overschrijdt de WHO-norm van 10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Fijnstofdeeltjes zijn de oorzaak van veel ziektes, voornamelijk hart- en vaatziektes en aandoeningen van de luchtwegen (longontstekingen, longkanker ...).

Dieselmotoren zijn de grote boosdoener, maar ook de verwarming van gebouwen speelt een rol.

Bron: Universiteit van YALE.

In de Belgische steden is het verkeer dichtgeslibd. De luchtkwaliteit is één van de zeldzame welzijnsindicatoren waar België slechter scoort dan het OESO-gemiddelde. Voor hun woon-werkverplaatsingen geven Belgen immers nog altijd voorrang aan de auto, en niet aan het openbaar vervoer.

Evolutie van de verplaatsingsmiddelen voor woon-werkverkeer

	Modus	2005	2014
	wagen	66,8%	65,6%
	carpooling	4,7%	2,9%
	motorfiets	1,7%	1,2%
	trein	9,5%	10,9%
	metro, tram, bus	5,9%	6,9%
	collectief vervoer georganiseerd door werkgever	1,2%	0,8%
	fiets	7,8%	9,5%
	te voet	2,4%	2,4%

Bron: FOD Mobiliteit 2016, Diagnostiek woon-werkverkeer 2014.

Het zeer gunstig fiscaal stelsel voor bedrijfswagens draagt natuurlijk bij tot deze situatie. We komen tot volgende vaststellingen:

- gezinnen die over een bedrijfswagen beschikken, hebben gemiddeld gezien meer auto's, die ook krachtiger zijn;
- gezinsleden met bedrijfswagen zijn geneigd om vaker de auto te gebruiken voor het werk, wat het aantal afgelegde kilometers doet toenemen;
- een bedrijfswagen in een gezin heeft niet alleen een invloed op de woon-werkverplaatsingen, maar ook op het aantal kilometers afgelegd voor privédoeleinden.

Het Planbureau raamt het welvaartsverlies (omwille van het fiscaal gunstregime) op 905 miljoen euro per jaar, hetzij 0,23 % van het bbb. Aan deze verkeerde aanwending van middelen hangt bovendien ook een kostenplaatje vast voor ons leefmilieu, evenals externe kosten verbonden aan het dichtslippen van het wegennet.

Wat kunnen we doen?

Zorgen voor een shift in onze mobiliteitsgewoontes en meer inzetten op duurzame mobiliteit:

- een mobiliteit die rekening houdt met het dichtslippen van de wegen, met de impact op leefmilieu, gezondheid, klimaat, levenskwaliteit en economie;
- een mobiliteit gebaseerd op een ambitieuze visie op het openbaar vervoer;
- een mobiliteit die voor zoveel mogelijk mensen toegankelijk is;
- een mobiliteit die de auto niet uitsluit, maar integreert in een multimodaal concept;
- een mobiliteit die de verworvenheden van de werknemers niet aantast, maar ze een waaier van mogelijkheden en alternatieven biedt.

En om te beginnen:

- minder vaak een beroep doen op de auto, en zo het dichtslibben verminderen. Het gebruik van bedrijfswagens minder fiscaal stimuleren. Bijgevolg moet de toekenning van een bedrijfswagen verplicht gekoppeld worden aan de toekenning van een abonnement op het openbaar vervoer;
- het aanbod aan openbaar vervoer uitbreiden, met betaalbare, degelijk uitgebouwde spoorwegen, betaalbaar en met een duidelijk ruimer aanbod; de auto's die veel fijnstof uitstoten zwaarder belasten (met name dieselauto's).

De circulaire economie

De circulaire economie is een alternatief voor het model dat sinds de industriële revolutie bestaat, namelijk het model 'grondstoffen ontginnen - produceren - consumeren - weggooien'. Dat oude model gaat uit van de veronderstelling dat de natuurlijke rijkdommen onuitputtelijk, makkelijk beschikbaar en tegen een lage prijs te ontginnen zijn.

Bedoeling van de circulaire economie is verspilling van grondstoffen en van niet-hernieuwbare energiebronnen zoveel mogelijk beperken bij productie en consumptie. De circulaire economie beperkt zich niet tot recyclage. In de circulaire economie onderscheidt men gewoonlijk vier soorten economische activiteiten die ook kringlopen worden genoemd:

- de kringloop voor onderhoud en herstelling
- de kringloop voor hergebruik
- de kringloop voor het opknappen en herproduceren van artikelen
- de recyclagekringloop

Voor het ABVV is het belangrijk dat kringlopen zo veel mogelijk lokaal blijven zodat onnodig transport - en bijhorende CO₂-uitstoot - vermeden wordt. Op die manier wordt ook de lokale werkgelegenheid bevorderd, meestal zijn dit banen die trouwens moeilijk te delocaliseren zijn.

5 Conclusie: There is ~~no~~ AN alternative

Deze barometer is geen eenvoudige lectuur, met al die grafieken, tabellen en analyses. Maar we geloven dat de vier gebruikte invalshoeken, namelijk het recht op **een menswaardig bestaan, op een kwaliteitsvol beroepsleven, op samen-leven, op leven op een gezonde planeet**, op een completere manier de staat van onze maatschappij schetsen dan de klassieke indicatoren dit doen.

De vier invalshoeken zijn ook de weerspiegeling van een verlangen naar een kwaliteitsvol leven, een verlangen dat bij de huidige en de toekomstige generatie leeft. Wij kozen ervoor om waarden, ethiek en beleidslijnen (die waarden en ethiek omzetten in actieprogramma's) te ontwikkelen en die boven de klassieke economische criteria te plaatsen. Ons leven wordt voor een groot stuk bepaald door politieke keuzes. Keuzes die onze leefomgeving vormgeven en zelfs onze vrijheid bepalen. Ideologie en een starre benadering van economie leiden vaak tot de verkeerde politieke keuzes, keuzes die slechts enkelen dienen.

De sociaal-economische barometer van het ABVV herinnert ons eraan dat de economie ten dienste van de mens moet staan, en niet omgekeerd. We moeten uit de omknelling geraken van systemen die enkel de '1%' bedienen, de controle terugnemen. We moeten het idee loslaten dat systemen die een kleine groep rijk maken, ook goed zouden zijn voor de rest van ons. En dat dat systeem het enig mogelijke is en eeuwig zal blijven bestaan.

Economie is geen exacte wetenschap. Het is een menswetenschap, in die zin dat het gaat over de invulling van menselijke behoeften.

Welk kamp we ook kiezen, economie beoogt uiteindelijk het creëren en bewaren van welvaart in een maatschappij. Maar welvaart die niet billijk verdeeld wordt, is geen synoniem voor welzijn. Zeker niet wanneer die welvaart verkregen wordt door uitbuiting van velen ten gunste van enkelen. Zeker niet als die welvaart de leefomgeving en de levensomstandigheden van de mens aantast. En al helemaal niet als ze een bedreiging vormt voor onze planeet.

Om tegemoet te komen aan deze eenvoudige en gewettigde wensen is een andere maatschappelijke visie nodig. Een andere visie op economie. **Het algemeen belang moet dringend opnieuw voorrang krijgen op de belangen van enkele individuen.**

Wanneer wij het **op recht op waardig leven** verdedigen, dan klagen we vooral de hoge armoede in België aan. Onze sociale zekerheid is een uitstekend vangnet, maar te veel mensen vallen door de mazen van het net. Bovendien worden de mazen groter. De besparingen zorgen voor een inkrimping van rechten en van de uitkeringen zelf. Het blinde besparingsbeleid doet de armoede toenemen. Je kan enkel besluiten dat het blinde besparingsbeleid als voorwendsel dient voor een geleidelijke, geprogrammeerde afbraak van de welvaartsstaat. Het evenwicht van het naoorlogse sociaal contract (waarbij werd afgesproken dat de productiviteitswinsten gelijk zouden verdeeld worden tussen werknemers en werkgevers) wordt niet langer gerespecteerd en staat op springen.

De werkloosheidsuitkeringen bieden geen bescherming meer tegen armoede: ze zijn te laag of voor velen onbereikbaar geworden. Bovendien stijgt de structurele werkloosheid. We slagen er onvoldoende in om mensen opnieuw op de arbeidsmarkt te integreren.

Wij blijven ons verzetten tegen de pensioenhervormingen van minister Bacquellaine. Ze komen neer op lagere pensioenen, een uitholling van het wettelijk pensioenstelsel (eerste pijler) en een favorisering van een onstabiel privépensioen (tweede pijler). Als er al hervormingen doorgevoerd moeten worden, dan moeten die zorgen voor een verhoging van de pensioenen, voor het duurzaam maken van het wettelijk pensioen - via een verruiming van de financieringsbasis van de sociale zekerheid.

Wij pleiten dus voor een herziening van de financiering van de sociale zekerheid, voor een herziening van de fiscaliteit die veel te gunstig uitvalt voor de inkomsten uit kapitaal en vermogen.

Wanneer wij de nadruk leggen op **het recht op een kwaliteitsvol beroepsleven**, dan zijn we de spreekbuis van de werknemers die werken om te leven (en niet leven om te werken), die privé- en beroepsleven beter willen combineren. Wij verzetten ons tegen een eenzijdig opgelegde buitensporige flexibiliteit die een enorme impact heeft op het sociaal leven, de combinatie werk en gezin, en op de mogelijkheden om jezelf te ontplooien. Wij protesteren tegen de afbraak van de statuten, tegen flexibilisering van werk zoals bijvoorbeeld in het wetsontwerp-Peeters.

Wij tonen ook aan dat de lonen helemaal niet te hoog zijn, integendeel dat veel lonen veel te laag zijn. Dat de lonen geen 'lasten' zijn, maar wel de motor van de economie. Wij verzetten ons tegen sociale dumping, tegen ongebreidelde concurrentie tussen werknemers in of tussen landen die verondersteld worden lid te zijn van een Europese UNIE.

Een kwaliteitsvol beroepsleven houdt ook in dat iedereen toegang heeft tot werk. Arbeidsduurvermindering met compenserende aanwervingen kan een oplossing vormen voor de structurele werkloosheid. Bovendien zou het een antwoord bieden aan de steeds luider klinkende roep om loopbanen en de combinatie werk-privé leefbaar te houden.

Meer jobcreatie door arbeidsduurvermindering zou de spanningen op de arbeidsmarkt wegwerken: spanningen tussen werknemers met verschillend statuut, tussen jongeren en ouderen, tussen Belgen en migranten, tussen werkloze en overwerkte werknemers. Arbeidsduurvermindering zou ook zorgen voor een betere toegang tot vorming en opleiding, tot cultuur, wat de sociale samenhang ten goede komt. Dit is wat wij **het recht op samen-leven** noemen.

De generatie van vandaag en die van morgen hebben het recht om **te leven op een gezonde planeet**. De gedereguleerde markteconomie draagt bij tot de klimaatontregelingen en alle daaraan verbonden rampen. De overgang naar een economie die niet langer een risico vormt voor het voortbestaan van onze planeet moet op een eerlijke manier gebeuren: een '*just transition*'. Dit veronderstelt een andere organisatie van onze economie waarbij afgestapt wordt van het principe '*winst, winst, winst*'.

Wij hebben aangestipt wat niet kan, wat moet veranderen, en hoe wij die verandering willen realiseren.

Referenties

- ¹ Bron: NBB 2013: 'Structuur en verdeling van het gezinsvermogen: een analyse op basis van de HFCS'.
- ² Inschakelingsuitkeringen zijn uitkeringen op basis van studies, zonder dat men vooraf gewerkt heeft (vroeger werden die aangeduid met de term 'wachtuitkeringen').
- ³ De Belgische ondernemingen genieten grote overheidssteun in de vorm van sociale bijdrageverminderingen of belastingaftrekken, wat 'loonsubsidies' wordt genoemd.
- ⁴ Bron: Loonbelasting 2013-2014, OESO, 2016.
- ⁵ De INRIX-index meet de drukte op de wegen. Voor een wegsegment zonder files is de waarde gelijk aan nul. Elk bijkomend indexpunt komt overeen met een toename met één procentpunt van de gemiddelde duur van een traject op de spitsuren t.o.v. een vlotte verkeerssituatie.
- ⁶ Bron: Europees commissaris belast met Concurrentie, Margrethe Vestager, 2016.
- ⁷ De inschakelingsuitkeringen zijn nu beperkt tot drie jaar. Na dit krediet worden ze niet meer uitgekeerd.
- ⁸ De stichting van Dublin (Eurofound) is de Europese Stichting voor de verbetering van de arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden.
- ⁹ Bron: RIZIV, 2016.
- ¹⁰ Dit gaat om personen die 65 jaar geworden zijn in goede gezondheid (die ontsnapt zijn aan ziekte en ongevallen). Deze groep mensen is dus een stuk kleiner dan het geheel van alle 65-jarigen.
- ¹¹ Bron: 'Onderwijs in een oogopslag', OESO, 2015 (samenvatting in het Nederlands).
- ¹² IPCC of Intergovernmental Panel on Climate Change: een intergouvernementele organisatie die openstaat voor alle VN-lidstaten (AR5 of Fifth Assessment Report).

Voor meer info:

ABVV

Hoogstraat 42 | 1000 Brussel

Tel. +32 2 506 82 11 | Fax +32 2 506 82 29

info@abvv.be | www.abvv.be

  vakbondABVV

Volledige of gedeeltelijke overname of reproductie van de tekst uit deze brochure mag alleen met duidelijke bronvermelding.
Verantwoordelijke uitgever: Rudy De Leeuw © september 2016

Cette brochure est également disponible en français : www.fqtb.be

D/2016/1262/18